

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПЕТРА
МОГИЛИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
АДМІНІСТРУВАННЯ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

ПСИХОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ: ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

ЧНУ ім. Петра Могили
Миколаїв – 2024

Рекомендовано до друку кафедрою публічного управління та адміністрування Навчально-наукового Інституту публічного управління та адміністрування ЧНУ ім. Петра Могили (протокол № 3 від 12.11.2024 р.) та Науково-методичною радою Навчально-наукового Інституту публічного управління та адміністрування ЧНУ ім. Петра Могили (протокол № 5 від 09.12.2024 р.)

Рецензенти:

Ємельянов В.М. д.н.держ.упр., професор, директор Навчально-наукового інституту публічного управління та адміністрування Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Лопушинський І.П., д.н.держ.упр., професор, завідувач кафедри публічного управління та адміністрування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Е 27

Євтушенко О.Н. Психологія управління: практичні завдання / О.Н. Євтушенко, В.М. Ємельянов, В.І. Андріяш, Т.В. Лушагіна. – Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2024. – 83 с.

Практичні і самостійні завдання з дисципліни «Психологія управління» для студентів денної і заочної форми навчання спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». Завдання допомагають студенту краще засвоїти теоретичні основи психології управління, характерні риси особистості керівника й підлеглого, основи ділового спілкування й взаємодії, сутність управління груповими процесами, явищами, конфліктними ситуаціями, а також методи й засоби подолання стресів і криз у діяльності керівника.

Практичні і самостійні завдання з дисципліни «Психологія управління» призначені особам вивчаючим психологію управління як навчальну дисципліну, а також усім, хто цікавиться психологічними аспектами управлінської діяльності.

Миколаїв – 2024

Тема 1. Предмет та методи психології управління

План:

1. Визначення психології управління.
2. Предмет, об'єкт та завдання психології управління.
3. Поняття про методи дослідження. Методи опитування (бесіда, анкетування, тестування). Методи вивчення документів і ін.

Ключові слова та терміни: психологія, психологія управління, предмет психології управління, керівник, організація, група, завдання психології управління, загальна методологія, спеціальна методологія, метод дослідження.

Питання та проблеми для обговорення:

1. Охарактеризуйте місце психології управління в системі наукового знання.
2. Проаналізуйте основні підходи до визначення предмета психології управління.
3. Проаналізуйте структуру психології управління.
4. Проаналізуйте методи, спрямовані на розв'язання управлінських завдань і прийняття управлінських рішень.

Тестові завдання

1. Зародження психології управління датується періодом:

- А) початок XIX століття
- Б) початок XXI століття
- В) кінець XX століття
- Г) початок XX століття

2. Першими дослідниками в СРСР, які обґрунтували необхідність розробки психології управління як науки, були:

- А) Є. Є. Вендров та Л. І. Уманський
- Б) А. К. Гастев та В. В. Добринін,
- В) П. М. Керженцев та С. С. Чахотін
- Г) всі відповіді правильні

3. Назвіть основні джерела виникнення та розвитку психології управління:

- А) потреба вивчати психологічні закономірності управлінської діяльності;
- Б) потреба пояснити природу психологічних явищ;
- В) потреби практики та потреби розвитку психологічної науки;

Г) необхідність практичного і теоретичного дослідження психологічних явищ для прискорення процесів соціалізації.

4. Предметом психології управління виступають:

- А) психологічні закономірності управлінської діяльності;
- Б) психологія особистості та управлінська діяльність в колективі;
- В) феномен організації в управлінні та управлінська діяльність;
- Г) управлінська діяльність та управлінські відносини

5. Галузь психологічних знань, зосереджена на проблемах удосконалення професійної діяльності, ділової взаємодії, професійного спілкування, методів запобігання професійній деформації має назву:

- А) Психологія
- Б) Психологія управління
- В) Етнопсихологія
- Г) Акмеологія

6. Відповідно до підходу В.С.Савельєвої, конкретний прояв предмета психології управління можна подати через призму:

- А) психологічні аспекти діяльності керівника;
- Б) психологічні аспекти діяльності організації як суб'єкта та об'єкта управління;
- В)) психологічні аспекти взаємодії керівника з членами організації;
- Г) всі відповіді правильні

7. Спосіб, шлях одержання необхідної інформації про соціально-психологічні процеси у сфері праці й управління, психологічні особливості управлінської діяльності та учасників управлінського процесу має назву:

- А) метод дослідження
- Б) методологія дослідження
- В) методика дослідження
- Г) жодної правильної відповіді

8. До психологічних методів психології управління належать:

- А) психологічні методи вивчення особистості в системі управління;
- Б) соціально-психологічні методи вивчення організації в структурі управління;
- В) методи, спрямовані на розв'язання управлінських завдань та прийняття управлінських рішень.
- Г) всі відповіді правильні

9. У психології тривалий час вважали єдиним методом пізнання психічних явищ суб'єктивний метод, який реалізується через:

- А) експеримент

- Б) самоспостереження
- В) опитування
- Г) бесіди

10. Критичним періодом адаптації на керівній посаді є:

- А) «входження в посаду» – перший рік роботи;
- Б) перехід до стадії оптимальної продуктивності – 2,5–3 роки;
- В) поява деяких ознак зниження ефективності діяльності після 6–7 років роботи;
- Г) всі відповіді правильні

Практичні завдання

I. Відповідно до вашої життєвої психології проаналізуйте відносини «керівник-підлеглий» на прикладі відомих художніх фільмів.

II. Перегляньте фільм «12» Н.Міхалкова. Проаналізуйте, які методи психології управління були використанні для вирішення проблемної ситуації. Обґрунтуйте свою думку.

III. Розгляньте ситуацію. Генеральному директору підприємства, продукція якого не відповідає потребам сучасності, у зв'язку із кризою необхідно провести скорочення у кількості 60% працівників. Така ситуація викликає постійне психологічне пригнічення директора, адже проводити скорочення він не хоче, оскільки поважає людей з якими пропрацював пліч-о-пліч багато років.

Завдання: поділившись на чотири групи, запропонуйте генеральному директору вихід із даної ситуації, використовуючи: 1. Метод Дельфі; 2. Метод Дельбека; 3. Метод утопічних ігор; 4. Метод синектики

Індивідуальні завдання

I. Уявіть ситуацію та напишіть міні-есе.

Ви разом із вашою групою, в якій навчаєтесь, опинилися на безлюдному острові на невизначений час і без жодних матеріальних засобів існування. Перед вами завдання – організувати виживання та співжиття на даному острові:

- визначте модель управління, яка на вашу думку допоможе вижити в даній ситуації;
- визначити хто очолить ваш колектив (одна людина чи декілька осіб) і чому саме цю людину (людей) ви наділяєте такими повноваженнями;
- віднесіть інших членів вашої групи до певної сфери зайнятості та обґрунтуйте свій вибір.

II. Підготуйте доповідь на одну із тем:

- Сучасні тенденції психології управління;
- Удосконалення професійної діяльності державного службовця в Україні: перспективи та недоліки
- Особливості етнопсихології українців
- Сучасні методи психології управління

Тема 2. Історія розвитку психології управління

План:

1. Основні джерела та передумови виникнення психології управління як самостійної галузі знання.
2. Розвиток ідей психології управління в межах філософії та соціології.
3. Етапи історичного поступу психології управління.

Ключові слова та терміни: управління, наукове управління, концепція, етико-психологічні відносини, конфуціанська етико-психологічна філософія управління, держава, монархія, аристократія, політія, тиранія, олігархія, крайня демократія, правова держава, принцип макіавеллізму, авторитарний тип керівництва, «каузальна» концепція влади, теорія суспільного договору, масове суспільство, модель публічного менеджменту

Питання та проблеми для обговорення:

1. Охарактеризуйте процес зародження ідей психології управління в надрах філософії та соціології.
2. Проаналізуйте формування психологічних знань про управління в теорії управління.
3. Які чинники сприяли оформленню і розвитку психології управління як самостійної науки?
4. У чому виявляється специфіка зарубіжної та вітчизняної психології управління?

Тестові завдання

1. Ідея трактування управління як наукової дисципліни й професії виникла у:
А) XVIII ст..
Б) XIX ст..
В) XX ст..
Г) XXI ст..
2. Вищим принципом управління, на думку Конфуція, є:
А) мудрість
Б) багатство
В) сила
Г) гуманність

3. Мен-Цзи вважав, що управління має базуватися на принципах:

- А) благоденства та турботи уряду про людей похилого віку та малозабезпечених;
- Б) любові, мудрості та благоденства;
- В) справедливості, свободи, турботи уряду про людей похилого віку та малозабезпечених;
- Г) свободи, рівності та братерства

4. На думку Платона, управління в державі мають здійснювати:

- А) лише найзаможніші люди
- Б) наймудріші й найдостойніші люди
- В) наймудріші та найзаможніші люди
- Г) громадяни держави

5. За Аристотелем, найправильнішою формою управління і держави є:

- А) демократія
- Б) аристократія
- В) монархія
- Г) політія

6. Мислитель, який вважав, що правитель з підлеглими може без докорів сумління використовувати підступність, зраду, брехню:

- А) Френсіс Бекон
- Б) Джон Локк
- В) Ніколо Макіавеллі
- Г) Томас Гоббс

7. Мислитель, на думку якого, управлінські процеси в державі регулюють природні й громадські закони:

- А) Бенедикт Спіноза
- Б) Шарль-Луї Монтеск'є
- В) Вольтер
- Г) Жан-Жак Руссо

8. Український мислитель, чиї погляди на управління державою пройняті ідеями свободи і децентралізації, громадянського суспільства, тобто добровільної організації гармонійно розвинених особистостей, громад, товариств, країв на засадах автономії й федералізму:

- А) Михайло Драгоманов
- Б) Сергій Подолинський
- В) Іван Франко
- Г) Пантелеймон Куліш

9. В'ячеслав Липинський ідеальною формою правління в Україні вважав:

- А) анархію
- Б) військову диктатуру
- В) обмежену монархію
- Г) спадкову монархію

10. Мислитель, який запропонував шість принципів сучасної системи бюрократії, що базуються саме на ідеї легального способу панування:

- А) Чарльз-Хортен Кулі
- Б) Габріель Тард
- В) Макс Вебер
- Г) Микола Кареев

Практичні завдання

I. Завдання-презентація. В історії політичної думки було розроблено низку утопічних проектів щодо ідеальної форми управління в державі. Оберіть найбільш цікавий, на вашу думку, проект ідеальної держави одного із мислителів минулого, обґрунтуйте свою точку зору з позицій переваг та недоліків даного ідеального конструкту держави. Проаналізуйте можливості втілення даного проекту в сучасності та майбутньому. Запропонуйте, свої поправки до даного проекту.

Завдання рекомендовано виконати у вигляді презентації.

II. Завдання для дискусії. Опрацюйте проекти розбудови української державності вітчизняних мислителів: І. Франка, М. Драгоманова, С. Подолинського, В. Липинського, Д. Донцова, М. Міхновського, М. Грушевського, В. Винниченка. Проаналізуйте, чому дані проекти не були втілені в життя у відповідний період історичного часу. Визначте, які ідей зазначених мислителів є актуальними для сучасного українського політикуму.

III. Враховуючи історичний досвід дослідження системи управління, надайте власне визначення поняття «управління».

Індивідуальні завдання

I. Складіть логічну схему бази знань з теми: «Історія розвитку психології управління».

II. Підготуйте доповідь на одну із тем:

- Система управління в утопічних концепціях XVI - XVII ст.
- Психологія управління в концепції соціалізму Роберта Оуена.

- Особливості формування «психології праці та організаційної психології в Західній Європі»
- Розвиток психології управління в США

Тема 3. Сучасний стан розвитку психології управління

План:

1. Напрямки психології управління у XX сторіччі.
2. Основні управлінські культури: характерні риси й особливості. Етносоціальні особливості управління в Україні
3. Перспективи розвитку психології управління.
4. Перспективні проблеми сучасного етапу психології управління

Ключові слова та терміни: наукове управління, адміністративне управління, економічні стимули, гantt-схеми, продуктивність праці, кооперація, мотивація, дисципліна, винагорода, централізація, ієрархія, тектологія, концепція «фізіологічного оптимуму», закон організаційної суми, коефіцієнт раціональності, «адміністративна місткість», американська управлінська культура, японська управлінська культура, європейська управлінська культура, радянська управлінська культура, менталітет, ринковий тип управління

Питання та проблеми для обговорення:

1. Охарактеризуйте основні напрямки психології управління у XX сторіччі?
2. Зробіть порівняльний аналіз основних управлінських культур.
3. Поясніть етносоціальні особливості управління в Україні.
4. Визначте перспективи розвитку психології управління.
5. Визначте перспективні проблеми сучасного етапу психології управління.

Тестові завдання

1. Залежно від чинників, що впливають на ефективність відносин під час спільної діяльності, сформувалися і виокремилися три ранні підходи до управління:

- А) науковий, адміністративний, поведінковий
- Б) класичний, поведінковий, кількісний
- В) біхевіористський, адміністративний, науковий
- Г) класичний, науковий, адміністративний

2. Основоположником школи наукового управління, як самостійної галузі наукового знання вважають:

- А) Френка Гілбрета
- Б) Генрі Форда

В) Фредеріка-Вінслоу Тейлора

Г) Генрі Гантта

3. Ф.-В. Тейлор вважав для робітника найважливішим стимулом до праці:

А) похвалу керівництва

Б) конкуренцію

В) сприятливу психологічну атмосферу

Г) гроші

4. Представник школи адміністративного менеджменту, який розробив загальні принципи управління організацією:

А) Анрі Файоль

Б) Олександр Богданов

В) Макс Вебер

Г) Ліндалл Урвік

5. Засновником концепції загальної організаційної науки (тектології) був

А) Анрі Файоль

Б) Олександр Богданов

В) Макс Вебер

Г) Ліндалл Урвік

6. Російський вчений Осип Єрманський розробив концепцію:

А) адміністративного менеджменту

Б) адміністративного управління

В) «фізіологічного оптимуму»

Г) загальної організаційної науки

7. Федір Дунаєвський поняття «адміністративна місткість» тлумачив як здатність:

А) мотивувати працю робітника

Б) формувати ступінчасту систему керівництва зверху донизу

В) безпосередньо керувати певною кількістю людей.

Г) забезпечувати досягнення стратегічних цілей і конкретної мети організації

8. Поведінковий підхід до управління включає дві школи (концепції):

А) школа людських відносин і школа організаційної поведінки

Б) кількісна школа науки управління і школа організаційної поведінки

В) адміністративна школа та класична школа

Г) жодної правильної відповіді

9. Управлінська культура, яку відрізняли висока ефективність і результативність в екстремальних умовах і відносно низька в «нормальні» часи:

А) американська

- Б) японська
- В) європейська
- Г) радянська

10. Європейська управлінська культура займає проміжну позицію між:

- А) радянською та американською.
- Б) радянською та японською
- В) японською та американською
- Г) є окремим видом управлінської культури, що має свою традицію формування

Практичні завдання

I. Робота в групах. Група поділяється на підгрупи. Кожна підгрупа має представляти одну управлінську школу. Необхідно навести якомога більше позитивних аргументів на користь «своїх» шкіл.

II. Завдання-презентація. Знайдіть в художній літературі та кінематографії приклади успішної та провальної мотивації особистості.

III. Розгляньте ситуацію з позиції «Я-керівник». Ваше підприємство готується до дня «відкритих дверей». Ви доручаєте секретареві замовити 100 примірників рекламних буклетів для розповсюдження інформації про захід. Саме дана кількість примірників є фінансово обґрунтованою і достатньою. Проте, ваш секретар з ідеєю «чим більше запрошень, тим більше людей» переконує вас підписати рахунок ще на 200 примірників, які потім виявляться зайвими, а отже, і кошти були витрачені недоцільно. Поясніть вашу реакцію на дану ситуацію з позиції «Я-керівник». Як ви поставитесь до такої ініціативності секретаря?

Індивідуальні завдання

I. Міні-есе. Прочитайте роботу В. Антоновича «Три національні типи народні». Вкажіть актуальність ідей автора на сьогодні. Визначте, особливості управлінської культури відповідно до кожного типу народного.

II. Підготуйте доповідь на одну із тем:

- Принципи управління Генрі Форда
- Особливості психології управління в мережі фаст фуду «McDonalds»
- Ефективність системи заохочувань на підприємстві (на досвіді провідних компаній світу)
- Європейський та український досвід підвищення кваліфікації працівників.

Тема 4. Особистість службовця, її структура та шляхи формування

План:

1. Поняття про особистість. Співвідношення понять «людина», «індивід», «особистість», «індивідуальність».
2. Прояв індивідуальності службовця в темпераменті, здібностях, характері, якостях пізнавальних процесів, стилі діяльності.
3. Структура особистості службовця. Активність особистості службовця та її спрямованість. Форми спрямованості особистості службовця: інтереси, переконання, схильності, світогляд, ідеали, установки. Психологічний захист особистості та його механізми.

Ключові слова та терміни: особистість, персонологія, особистісний потенціал, структура особистості, людина, індивід, індивідуальність, здібності, темперамент, характер, вольові якості, емоції, мотивація, соціальні установки, активність особистості.

Питання та проблеми для обговорення:

1. Проаналізуйте теорії особистості і розкрийте особливості їх використання в управлінській практиці.
2. Опишіть форми спрямованості особистості службовця.
3. Охарактеризуйте основні шляхи психологічного захисту особистості службовця.
4. Які класи потреб описуються в «піраміді потреб» А. Маслоу? Як співвідносяться тут первинні й вторинні потреби?

Тестові завдання

1. Назвіть автора вислову «Людина – це об'єктивна реальність»:

- А) І. Кон
- Б) Р. Немов
- В) Г. Олпорт
- Г) А. Леонтьєв

2. Визначте три площини індивідуально-психологічного розвитку структури особистості за В. Г. Ананьєвим:

- А) мотивація; відносини й тенденції особистості;
- Б) онтогенетична еволюція психофізіологічних функцій; становлення діяльності й історія розвитку людини як суб'єкта праці, пізнання й спілкування; життєвий шлях людини
- В) темперамент; спрямованість; здатності;

Г) спрямованість особистості; досвід; біологічно зумовлені психічні функції особистості.

3. На думку Б.Г.Ананьєва ядром потенціалу особистості є:

- А) працездатність
- Б) мотиви
- В) ціннісні орієнтації
- Г) креативність

4. Стійка і динамічна система психічних властивостей людини, яка безпосередньо зумовлена характером її діяльності має назву:

- А) структура особистості
- Б) особистісний потенціал
- В) спрямованість особистості
- Г) соціальна установка

5. Сукупність стійких індивідуальних особливостей особистості, що складаються і виявляються в діяльності і спілкуванні, обумовлюючи типові для неї способи поведінки називається:

- А) Характер
- Б) Здібності
- В) Темперамент
- Г) Мотивація

6. До загальних здібностей належать психічні властивості людини, а саме:

- А) увага
- Б) спостережливість
- В) запам'ятовування
- Г) всі відповіді правильні

7. Прагнення людини розширювати сферу своєї діяльності, здатність нести в собі потенціал енергії, сили, творчості має назву:

- А) активність особистості
- Б) потенціал особистості
- В) творчість особистості
- Г) девіантність особистості

8. Найтипівішими мотивами, здатними спонукати керівника до управлінської активності, є:

- А) бажання принести користь організації;
- Б) інтерес до управлінських справ;
- В) бажання посилити вплив на персонал;
- Г) всі відповіді правильні

9. Дайте визначення поняття «текстуальна» людина:

- А) однозначна людини догматичного складу, яка за текстом не здатна бачити підтексту;
- Б) людина, яка живе в більш-менш замкнутій системі;
- В) розглядає реальність із позиції «абсолютного і правдивого спостерігача»;
- Г) всі відповіді правильні

10. Безпредметна активність особистості проявляється у:

- А) формі усвідомлення смислу життя, здорового суперництва, примноження своїх переваг;
- Б) готовності до соціальної взаємодії;
- В) розкритті творчих потенцій;
- Г) соціальній бездіяльності

Практичні завдання

I. Робота в групах. Для виконання даного завдання академічну групу доречно поділити на чотири підгрупи. Кожна підгрупа має обрати свого лідера.

Розгляньте ситуацію. Вам та Вашим колегам було поставлене завдання протягом місяця створити проект туристичного розвитку Вашого регіону і завтра ви маєте даний проект презентувати. Але проект ще не готовий і ваша команда катастрофічно не встигає. Проілюструйте поведінку керівника проекту у даній ситуації відповідно до типів темпераменту (*кожна група ілюструє один із типів темпераменту: сангвінік, холерик, флегматик, меланхолік*).

II. Уявіть ситуацію. Ви керівник певного невеличкого підприємства. Штат працівників Вашого підприємства налічує 15 осіб. Запропонуйте алгоритм «успішного керівника» відповідно вашого бачення та вашої ціннісної шкали. Покажіть перелік заходів щодо розвитку Вашого колективу.

III. Складіть кросворд до даної теми на 30 слів (*всі слова – іменники в називному відмінку*).

Індивідуальні завдання

I. Напишіть міні-есе на тему «Моя ідеальна робота». В даному есе Ви маєте зазначити:

- яка сфера зайнятості є для Вас «ідеальною»;
- Ваша «ідеальна» посада;
- Ваш «ідеальний» керівник;
- Ваш «ідеальний» колектив чи його відсутність;
- Ваша «ідеальна» заробітна платня;

– Мотиваційні заходи, що мають сприяти підвищенню Вашої продуктивності праці.

Есе повинне мати структурований завершений вигляд та за змістом відповідати всім вимогам побудови тексту

II. Підготуйте доповідь на одну із тем:

- Теорія мотивації Д. Мак-Клеланда
- Теорія Х (модель поведінки і мотивації людини Ф. Тейлора)
- Теорія Y (модель поведінки і мотивації людини Д. Мак-Грегора)
- Теорія Z (модель поведінки і мотивації людини В. Оучі)

Тема 5. Здібності та професійна діяльність службовців

План:

1. Здібності: визначення, якісна й кількісна характеристика здібностей
2. Структура здібностей, класифікація їх видів
3. Проблеми походження і механізмів розвитку здібностей
4. Проблема здатності до творчості
5. Професійні здібності керівника

Ключові слова та терміни: *здібності, тест розумової обдарованості, здатність, діяльність, управлінські (організаторські) здібності, задатки, сенситивні періоди, керівник-менеджер.*

Питання та проблеми для обговорення:

1. Як називається напрям сучасної психології, де предметом психології є поведінка? Дайте його коротку характеристику.
2. Охарактеризуйте структуру здібностей, дайте класифікацію їх видів.
3. Як називається напрям сучасної психології, де підкреслюється вплив інтелектуальних процесів на поведінку людини? Дайте його коротку характеристику.
4. Розкрийте сутність проблеми здатності до творчості.

Тестові завдання

1. Індивідуально-психологічні особливості людини, що виражають її готовність до оволодіння певними видами діяльності та до їх успішного здійснення.

- А) задатки
- Б) здібності
- В) вміння
- Г) навички

2. Якісна характеристика здібностей включає такі ознаки:

- А) оригінальність, нестандартність способів виконання;
- Б) підвищена працездатність;
- В) тривалий, стійкий інтерес;
- Г) всі відповіді правильні

3. Термін «психічний вік» у 1911 році ввів:

- А) В. Штерн
- Б) Л. Термен
- В) Б. Теплов

Г) Р. Стернберг

4. Назвіть три основні групи інтелектуальних здібностей за Р. Стернбергом:

- А) творчий інтелект, емпіричний інтелект, теоретичний інтелект
- Б) творчий інтелект, практичний інтелект, теоретичний інтелект
- В) творчий інтелект, практичний інтелект, компонентний інтелект
- Г) компонентний інтелект, емпіричний інтелект, контекстний інтелект

5. Природжені передумови розвитку здібностей називаються:

- А) задатки
- Б) здібності
- В) навички
- Г) вміння

6. Теорія успадкованих здібностей, була теоретично обґрунтована:

- А) Ф. Гальтоном
- Б) К. Гельвецієм
- В) Ч. Дарвіном
- Г) К. Вітте

7. Діяльність людини, спрямована на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей носить назву:

- А) творчість
- Б) пізнання
- В) розвиток
- Г) практика

8. Природними передумовами здібностей виступають:

- А) навички
- Б) вміння
- В) задатки
- Г) жодної правильної відповіді

9. А. Файоль вважав, що керівник повинен бути хорошим:

- А) адміністратором
- Б) другом для підлеглих
- В) економістом
- Г) спортсменом

10. Спосіб, який дає змогу виявити, що саме заважає реалізації можливостей менеджера-керівника називається

- А) концепція аналізу
- Б) концепція обмежень
- В) концепція підбору персоналу
- Г) концепція «здорового глузду»

Практичні завдання

I. Робота в парах. Етап 1. Для виявлення творчих здібностей, кожному студенту самостійно пропонується завершити твір: «Був гарний літній день. Керівник невеличкої організації Іван Петрович нарешті міг забути про свої тяжку робочі будні і на повні груди насолодитися свіжим морським повітрям. Аж тут – неочікувана зустріч: Наталя Сергіївна – головний бухгалтер фірми, яка начебто дуже хворіє і перебуває на лікарняному – спокійно засмагає на сонці! І тут Іван Петрович ...» Необхідно запропонувати продовження і завершення розповіді.

Етап 2. Після завершення самостійної роботи над текстом, студенти попарно обмінюються своїми розповідями і здійснюють оцінку один одного за шкалою:

- 5 балів – якщо текст має дотепну оригінальну комбінацію
- 4 бали – правильна, логічна побудова тексту зі стандартним нехитрим сюжетом
- 3 бали – прості речення з простим сюжетом
- 2 бали – відсутність логіки викладу матеріалу, незакінченість сюжету
- 1 бал – безглузде поєднання слів

Твори, які набирають найбільшу кількість балів, доречно зачитати на аудиторію.

II. Уявіть ситуацію. Робота в групах. Для виконання даного завдання академічну групу доречно поділити на декілька підгруп (5-6).

Уявіть ситуацію, що кожна підгрупа – певне рекламне агентство, якому протягом 20 хвилин необхідно створити рекламу певного товару і продати його конкурентам. До товару належать людські цінності: *любов, дружба, свобода, віра, гідність, мудрість, чесність, благородство, милосердність*. Після презентації «товару» кожна група має купити 1 товар проголосувавши за нього «1 група -1 голос». За свій «товар» голосувати не можна.

III. Поясніть вислів, підтверджуючи свою думку прикладами із життя: «Хто може – виконує, хто не вміє – вчить, хто не може вчити – керує» (Закон Менкена з доповненням Мартіна).

Індивідуальні завдання

I. Напишіть міні-есе на тему: «Роль менеджера-керівника в організації діяльності підприємства». Виконуючи есе, дайте відповіді на запитання:

- Що саме складає основу діяльності керівника-менеджера?
- Що лежить в основі професійного спілкування керівника-менеджера з персоналом?

- Які фактори має враховувати керівник-менеджер вирішенні конфліктів з персоналом?
- Які прийоми невербального спілкування припустимі в процесі спілкування керівника-менеджера з персоналом?

II. Підготуйте доповідь на одну із тем:

- Професійна компетентність державних службовців в Україні
- Особливості творчої мотивації державних службовців в країнах Європи
- Соціально-психологічні умови творчої мотивації державних службовців в Україні
- Особливості практичного використання тестів для виявлення рівнів здібностей.

Тема 6. Психологічні особливості, авторитет та влада керівника

План:

1. Визначення суб'єкта управління. Формування керівника як особистості.
2. Формування професійно важливих якостей керівника в системі державної служби.
3. Стилi управління в системі державної служби. Індивідуальний стиль управління.
4. Авторитет керівника: суб'єктивна і об'єктивна значимість. Ширина і глибина авторитету. Стабільність авторитету.
5. Вплив соціального статусу керівника на його особистість. Формування іміджу керівника.

Ключові слова та терміни: управлінська система, суб'єкт управління, об'єкт управління, якості керівника, інтелект, специфічні здібності керівника, комунікабельність керівника, стиль управління, комбінований стиль управління, індивідуальний стиль діяльності, авторитет керівника, посадовий авторитет. фальшивий авторитет, псевдоавторитет, соціальний статус.

Питання та проблеми для обговорення:

1. Охарактеризуйте основні ролі керівника в організації.
2. Проаналізуйте психологічні підходи до аналізу стилів управління.
3. Які об'єктивні та суб'єктивні чинники впливають на формування якостей керівника?
4. Які об'єктивні та суб'єктивні чинники впливають на імідж керівника?

Тестові завдання

1. В системі державного управління до суб'єкту управління належить:

- А) суспільство
- Б) держава
- В) працездатне населення
- Г) органи державної влади

2. Найстійкіші характеристики, що мають вирішальний вплив на управлінську діяльність складають

- А) якості керівника
- Б) авторитет керівника

В) стиль управління керівника

Г) всі відповіді правильні

3. Назвіть три блоки якостей керівника за В.М. Шепелем:

А) особистісні якості, професійні якості, специфічні якості;

Б) загальні якості, конкретні якості, специфічні особистісно-ділові якості;

В) загальні якості, специфічні якості, особистісні якості;

Г) професійні якості, непрофесійні якості, загальні якості

4. Специфічні здібності керівника виявляються у його:

А) спеціальних знаннях,

Б) уміннях

В) компетентності

Г) всі відповіді правильні

5. Риса особистості, яка виявляється у здатності до встановлення контактів, спілкування, товариськості має назву:

А) стійкість до стресу

Б) дружність

В) авторитетність

Г) комунікабельність

6. Стиль управління, основними позитивними рисами якого є справедливість, повага до підлеглих, турбота про них, делегування другорядних питань підлеглим:

А) авторитарний

Б) демократичний

В) ліберальний

Г) тоталітарний

7. Діловий стиль керівництва характеризують такі ознаки:

А) чіткість і ясність у постановці цілей і накресленні завдань;

Б) конкретний розподіл прав і обов'язків працівників;

В) оптимальний розподіл сил і часу на організацію діяльності;

Г) всі відповіді правильні

8. Назвіть два способи впливу керівника на підлеглих:

А) прямий та мотивувальний

Б) прямий та непрямий

В) силовий та мотивувальний

Г) комунікаційний та силовий

9. Авторитет керівника базується на двох джерелах:

А) достаток і сила

Б) посада і престиж

В) соціальний статус та майнове забезпечення

Г) примусу та підкоренні

10. Різновидом псевдоавторитету є:

А) «авторитет» пригнічення

Б) «авторитет» педантизму

В) «авторитет» відстані

Г) всі відповіді правильні

Практичні завдання

I. Робота в групах. Для виконання даного завдання доречно сформувати 5-6 підгруп. Кожна підгрупа має назвати по 3 лідера в різних сферах діяльності (бізнес, релігія, політика, освіта тощо). Ці лідери мають відповідати різним стилям управління. Всі прізвища лідерів необхідно записати на дошці і визначити:

- якості, що їх об'єднують;
- відмінні якості;
- якості, що на думку студентів, заважають лідерів в його управлінській діяльності;
- якості, що на думку студентів, сприяють лідерів в його управлінській діяльності;
- якості, які, на думку студентів, лідер взагалі не повинен мати.

Зробіть відповідні висновки.

II. Уявіть ситуацію. Ви, як керівник сучасного підприємства доручили своєму заступнику підібрати зі складу фахівців фірми кандидата, якого можна було б послати на стажування за кордон. Ваш заступник склав список кандидатур:

А – компетентний у своїй галузі, авторитарний, жорсткий у прийнятті рішень, вважає лише свою думку правильною;

Б – компетентний у своїй галузі, доброзичливий, вміє добре ладити з людьми, але дуже боїться конфліктів, чвар і сварок між співробітниками;

В – надійний, розумний, але постійно є ініціатором конфліктів;

Г – компетентний, креативний, але не комунікабельний;

Д – вміє логічно мислити і розуміти завдання фірми, вимагає неухильно дотримуватися функціональних обов'язків, не боїться зайвий раз покарати співробітників за прорахунки в роботі, але обережний в ініціативності;

Е – непоганий спеціаліст, який поступово будує сою кар'єру;

Є – непоганий спеціаліст, нічим особливим не виділяється із загалу, але має родинні зв'язки з директором фірми.

Вам треба вирішити, кого з цих кандидатур ви послали б на стажування за кордон?

III. Обговоріть проблему неформальних стосунків в колективі між керівником та підлеглими: позитивні та негативні аспекти. Використовуйте приклади для підтвердження своєї думки.

Індивідуальні завдання

I. Напишіть міні-есе на тему: *«Етичні особливості влади»*

II. Підготуйте доповідь на одну із тем:

- Управління і лідерство: формальність чи довіра?
- Макіавеллі: технологія ефективного лідерства
- Управління і псевдоавторитет: уроки історії
- Розвиток управлінських якостей

Тема 7. Психологічні особистості керівника.

План:

1. Професіоналізм керівника
2. Визначення поняття «керівник»
3. Основні функції управлінської діяльності
4. Основні теорії лідерства
5. Підходи до визначення професійно важливих якостей керівника

Ключові слова та терміни: професіоналізм, професіоналізм управління, професіоналізм діяльності, професіоналізм особистості, керівник, ефективний керівник, управління, керівництво, функція управління, універсальні функції, лідерство, «теорія рис», теорія «еліти і юрби», факторно–аналітична теорія лідерства, ситуаційна теорія лідерства, теорія конституентів, синтетична концепція лідерства.

Питання та проблеми для обговорення:

1. Назвіть основні ролі керівника в управлінській діяльності.
2. Що мають на увазі під професіоналізмом і компетентністю керівника.
3. Дайте визначення поняття «керівник».
4. Назвіть основні функції управлінської діяльності.
5. Охарактеризуйте основні теорії лідерства.
6. Визначте основні підходи до визначення професійно важливих якостей керівника

Тестові завдання

1. Якісна характеристика суб'єкта праці, що відображає високу професійну кваліфікацію і компетентність називається:

- А) професіоналізм управління
- Б) професіоналізм діяльності
- В) професіоналізм особистості
- Г) жодної правильної відповіді

2. До відмітних рис ефективного керівника належить:

- А) у своїй діяльності ефективний керівник бере до уваги оточення як своєї установи, так і зовнішнє;
- Б) делегує значну частку відповідальності іншим, виконуючи роль гарного «тренера»;
- В) вдається до конструктивної критики діяльності організації;

Г) всі відповіді правильні

3. Компетентність менеджера є визначальною в такій сфері:

А) планування

Б) управління підлеглими

В) здійснення контролю

Г) всі відповіді правильні

4. Компетентність керівника є визначальною для:

А) визначення напрямку діяльності

Б) об'єднання людей

В) мотивації і спонукання

Г) всі відповіді правильні

5. Емпіричне вивчення психології особистості керівника почалося у:

А) 20-х роках XIX ст.

Б) першому десятилітті XXI ст.

В) другій половині XIX ст.

Г) наприкінці XIX ст.

6. Цілеспрямований вплив на систему чи на окремі процеси, які відбуваються в ній називається:

А) керівництво

Б) управління

В) лідерство

Г) жодної правильної відповіді

7. Теорія лідерства, представники якої виходять із того, що ідеальний працівник відповідає особистості керівника, і є відображенням лідера, здатного впливати на трансформацію його цінностей:

А) харизматична теорія

Б) «теорія рис»

В) теорія «еліти і юрби»

Г) ситуаційна теорія лідерства

8. Теорія лідерства, яка говорить, що лідерство виникає як відповідь на вимогу ситуації:

А) харизматична теорія

Б) «теорія рис»

В) теорія «еліти і юрби»

Г) ситуаційна теорія лідерства

9. Теорія конституюєнтів пояснює феномен лідера через його:

А) послідовників

Б) друзів

В) прихильників

Г) колектив

10. До соціально-психологічних якостей керівника належить:

А) спроможність генерувати корисні ідеї;

Б) послідовність у своїх діях;

В) здатність запобігати конфліктам та врегульовувати їх;

Г) високий рівень інтелекту й культури

Практичні завдання

I. Робота в групах. Запропонуйте та продемонструйте систему заходів щодо розвитку нижчезазначених лідерських якостей:

- впевненість в собі;
- емоційна рівноваженість;
- креативність;
- відповідальність і надійність;
- товариськість.

Яким чином ви розвиваєте особисті лідерські якості?

II. Уявіть ситуацію. Ви керівник одного із підрозділів великого підприємства. Генеральний директор даного підприємства без вашого відома призначає вашим заступником свого сина. При чому син повністю не справляється зі своїми обов'язками, порушує дисципліну та створює конфліктні ситуації із вашими підлеглими.

Опишіть ваші дії в зазначеній ситуації.

III. Складіть кросворд до даної теми. Загальна кількість слів – 30.

Індивідуальні завдання

I. Напишіть міні-есе на тему «Ідеальна модель ефективного керівника»

II. Підготуйте доповідь на одну із тем:

- Модель «термінатора» в управлінні
- Особливості емоційного лідерства: мистецтво управляти людьми за допомогою емоційного інтелекту
- Тайм-менеджмент: мистецтво розпоряджатися часом
- Мистецтво делегування повноважень від керівника до підлеглих

Тема 8. Психологія керівництва в структурі управлінської діяльності

План:

1. Теорії особистісних рис керівника
2. Риси вітчизняного управління
3. Часовий горизонт й ефективність діяльності керівника
4. Керівник як командний гравець
5. Психологія індивідуального стилю управління

***Ключові слова та терміни:** модель компетентності керівника, професійна компетентність керівника, керівник-менеджер, керівник-лідер, часовий горизонт, ефективне прогнозування, «ефект Хіндсайта»*

Питання та проблеми для обговорення:

1. Охарактеризуйте особистісні риси керівника.
2. Зробіть аналіз рис вітчизняного управління трьох епох.
3. Назвіть характеристики, що дають змогу змодельовати основні якості керівника.
4. Яким повинен бути керівник як командний гравець?
5. Охарактеризуйте індивідуальний стиль управління.

Тестові завдання

1. Здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби і виконувати поставлені завдання визначається як:

- А) професіоналізм
- Б) компетентність
- В) здібність
- Г) творчість

2. Модель компетентності керівника Хоскінга і Морлей припускає наявність таких якостей:

- А) аналітичні здібності та професійні знання
- Б) уміння керувати
- В) здатність приймати рішення та створювати довгострокові й взаємозалежні ланцюжки в системі
- Г) всі відповіді правильні

3. Здатність охопити поглядом тривалі проміжки часу та вибудовувати своє життя відповідно до взаємозв'язку між короткостроковими та довгостроковими цілями має назву:

- А) часовий горизонт
- Б) планування
- В) тайм-менеджмент
- Г) прогнозування

4. Часовий горизонт керівника починається з визначення:

- А) команди
- Б) стратегій та цілей
- В) мети та завдань
- Г) наслідків діяльності

5. «Ефект Хіндсайта» передбачає феномен:

- А) «Я знав це заздалегідь!»
- Б) «Десь це я вже бачив!»
- В) «Ми це вже колись робили!»
- Г) «Цього спрогнозувати неможливо!»

6. Основними методами прогнозування є:

- А) аналіз і синтез
- Б) індукція і дедукція
- В) доказова і недоказова аргументація
- Г) моделювання і абстракція

7. Термін «командний дух» (англ. team spirit) ввів в науку менеджменту професор Гарвардського університету:

- А) Елтон Мейо
- Б) Пітер Друкер
- В) Уоррен Бенніс
- Г) Річард Менн

8. Хто є автором вислову: «Зібратися разом – це початок; триматися разом – це процес; працювати разом – це успіх»:

- А) Генрі Форд
- Б) Фердинанд Порше
- В) Карл Бенц
- Г) Соітіро Хонда

9. До недоліків роботи в команді належить:

- А) низька стабільність
- Б) знання завдання в цілому
- В) відповідальність за кінцевий результат
- Г) висока адаптивність

10. Щоб зробити роботу команди успішною, необхідно:

- А) формувати команду, орієнтовану на успіх;
- Б) здійснювати навчання, націлене на успіх;

- В) ініціювати «плаваюче» лідерство в команді;
Г) всі відповіді правильні

Практичні завдання

I. Ділова-гра «Як влаштуватися на роботу». Серед академічної групи необхідно обрати (шляхом жеребкування) три особи, які будуть виконувати роль керівників підрозділів. Решта групи має грати роль «шукачів роботи». Так, на певному підприємстві є три вакантні посади: менеджер з персоналу, менеджер з реклами, менеджер з продажу. Кожному студенту необхідно обрати посаду і підготувати відповідне резюме, яке має максимально відповідати вимогам посади. Студенти, які були обрані на посади керівників, мають обрати нового члена своєї команди відповідно до вподобаних резюме і обґрунтувати свій вибір.

II. Зробіть реєстраційну картку власного часу. Запишіть протягом дня витрати власного часу. Проаналізуйте, наскільки ефективно ви витрачаєте час, скільки часу витрачено даремно. Яким чином ви могли б заощадити час?

III. Дискусія. Обговоріть застосування принципу «Гарячої плити» за Дугласом Мак-Грегором у керівництві командою.

Індивідуальні завдання

I. Напишіть міні-есе на тему «Мій алгоритм кар'єрного росту»

II. Підготуйте доповідь. За власним вподобанням оберіть відому міжнародну компанію та охарактеризуйте розвиток та зміну стилей управління даної компанії. Відповідь підготуйте у вигляді доповіді.

Тема 9. Підготовка й ухвалення управлінського рішення. Класифікація видів управлінських рішень

План:

1. Підготовка й прийняття управлінських рішень
2. Делегування повноважень
3. Види управлінських рішень
4. Психологія діяльності керівника в процесі прийняття управлінських рішень
5. Методи індивідуального та групового прийняття рішень

Ключові слова та терміни: рішення, управлінське рішення, проблема, делегування повноважень, прийняття рішення, індивідуальний метод управління, груповий метод управління.

Питання та проблеми для обговорення:

1. Охарактеризуйте послідовність стадій процесу ухвалення рішення.
2. Охарактеризуйте психологічні особливості розподілу, делегування і прийняття повноважень в професійних стосунках державних службовців.
3. Назвіть основні класифікації рішень та ознаки за якими їх класифікують.
5. Перелічіть вимоги до управлінських рішень і визначте підходи до прийняття рішень.
6. Охарактеризуйте методи індивідуального та групового прийняття рішень

Тестові завдання

1. В процесі підготовки і прийняття, управлінське рішення, прийняте керівником, повинно відповідати наступним вимогам:

- А) мати мету та бути обґрунтованим і несуперечливим
- Б) бути правочинним, мати правову форму, а також - бути адресним, конкретним
- В) мати ресурсне забезпечення для виконання поставлених завдань; бути своєчасним та ефективним,
- Г) всі відповіді правильні

2. Розрізняють такі підходи до прийняття управлінських рішень:

- А) інтуїтивний, досвідний, раціональний
- Б) теоретичний та практичний
- В) раціональний та ірраціональний
- Г) жодної правильної відповіді

3. Не підлягають делегуванню такі повноваження керівника:

- А) рутинна, дріб'язкова робота;
- Б) керівництво співробітниками, мотивація їхньої діяльності;
- В) спеціалізована діяльність;
- Г) приватні питання

4. За сферою (широтою) охоплення рішення класифікують на:

- А) загальні та спеціальні
- Б) перспективні та поточні
- В) інтуїтивні та раціональні
- Г) одноосібні та колегіальні

5. За тривалістю дії (відповідно до часового охоплення) рішення класифікують на:

- А) загальні та спеціальні
- Б) перспективні та поточні
- В) інтуїтивні та раціональні
- Г) одноосібні та колегіальні

6. За способом прийняття рішення класифікують:

- А) одноосібні та колегіальні
- Б) колегіальні та колективні
- В) одноосібні та колективні
- Г) одноосібні, колегіальні та колективні

7. За масштабами рішення класифікують:

- А) одноосібні та колегіальні
- Б) індивідуальні та групові
- В) глобальні та локальні
- Г) загальнодержавні та регіональні

8. З погляду зумовленості рішення класифікують:

- А) запрограмовані, незапрограмовані, компромісні;
- Б) організаційні, координуючі, контролюючі;
- В) директивні, рекомендаційні, орієнтуючі;
- Г) довгострокові, середньострокові, короткострокові

9. Класифікація рішень на довгострокові, середньострокові, короткострокові здійснюється відповідно до критерію:

- А) за тривалістю періоду реалізації;
- Б) за ступенем обов'язковості виконання;
- В) за функціональним призначенням;
- Г) з погляду зумовленості

10. Характеристиками комплексивного типу керівника є:

- А) деталізація рішення, їхнє узгодження, пророблення всіх етапів і вибір варіанта на основі глибокого інтелектуального аналізу;
- Б) переважають вольові рішення на основі здорового глузду й інтуїції;
- В) переважає коливальний настрій у прийнятті рішень, які можуть і затягуватися, і прийматися, і скасовуватися залежно від переживання власних проблем
- Г) переважають м'які управлінські рішення, що враховують думки працівників

Практичні завдання

I. Робота в групах. Для виконання завдання необхідно сформувати 3-4 групи. Групи мають протягом тижня відслідковувати політичні новини та сформувати свої «Топ-10» важливих політичних рішень (на думку студентів), які приймалися протягом даного тижня в Україні. Кожна група має оголосити свій список «10 важливих політичних рішень». Після оголошення, йде обговорення щодо ранжування політичних рішень групами, тобто, чому саме такому рішення групу відвела таке місце за важливістю.

II. Уявіть ситуацію. Ви керівник великого підприємства. Всіх працівників Ви знаєте особисто і поважаєте їх. Серед працівників підприємства є Ваші близькі родичі, які ігнорують Ваші поради та вказівки, роблять все по-своєму, не звертаючи уваги на зауваження, чи не виправляючи того, на що Ви їм вказуєте. Яке рішення Ви приймете?

А. Розібравшись в мотивах такої поведінки, незважаючи на родинні зв'язки, застосую звичайні адміністративні міри покарання.

Б. В інтересах справи спробую поговорити з родичами в неформальному форматі, намагатимусь знайти з ними спільну мову, налаштувати на діловий контакт.

В. Візьму за актив колектив – нехай звернуть увагу на неправильну поведінку родичів і застосують заходи громадського впливу.

Г. Звільню родичів зі свого підприємства.

III. Складіть двадцять тестових питань до теми (на кожне питання має бути по чотири варіанти відповідей і лише одна правильна)

Індивідуальні завдання

I. Прокоментуйте вислів Б. Франкліна: «Одне сьогодні коштує двох завтра».

II. Підготуйте доповідь на одну із тем:

- А) Прийняття рішень як наука і мистецтво
- Б) Теорії прийняття рішень

- В) Особливості прийняття рішень в стресових ситуаціях
- Г) Внесок Г. Саймона в розвиток теорії прийняття рішень

Тема 10. Психологія ділового спілкування в діяльності керівника

План:

1. Поняття, структура та види спілкування
2. Спілкування як соціальний феномен. Особливості управлінського спілкування
3. Проблеми міжособистісного сприйняття в управлінському спілкуванні
4. Спілкування керівника з підлеглими як обмін інформацією
5. Умови ефективної взаємодії в управлінському спілкуванні

Ключові слова та терміни: спілкування, суб'єкт спілкування, об'єкт спілкування, комунікатор, реципієнт, вербальні засоби спілкування, невербальні засоби спілкування, види спілкування, невербальне спілкування, вербальне спілкування,

Питання та проблеми для обговорення:

1. Охарактеризуйте ділове спілкування його структуру та види.
2. Дайте визначення спілкування як соціального феномену.
3. Назвіть психологічні особливості управлінського спілкування.
4. Визначте проблеми міжособистісного сприйняття в управлінському спілкуванні.
5. Охарактеризуйте особливості та специфіку ділового спілкування керівника.
6. Проаналізуйте сутність самоаналізу поведінки у діловому спілкуванні.
7. Назвіть основні технології управління діловим спілкуванням.
8. Які умови ефективної взаємодії в управлінському спілкуванні?

Тестові завдання

1. До засобів спілкування належать:

- А) слова
- Б) речі та одяг
- В) міміка та жести
- Г) всі відповіді правильні

2. За змістом спілкування може бути:

- А) матеріальним, кондиційним, мотиваційним, діяльнісним;
- Б) біологічним та соціальним;
- В) безпосереднім та опосередкованим;

Г) прямим та непрямим.

3. Вид спілкування, що передбачає обмін психічними або фізіологічними станами називається:

А) матеріальним

Б) кондиційним

В) мотиваційним

Г) діяльнісним

4. В залежності від суб'єктів спілкування може бути:

А) міжіндивідним, індивідно-груповим та міжгруповим

Б) прямим та непрямим

В) безпосереднім та опосередкованим

Г) жодної правильної відповіді

5. Афективно-емпатійна функція спілкування передбачає:

А) прийом і передавання інформації;

Б) загострення уваги на особливостях поведінки суб'єктів, на взаємній регуляції їхніх дій;

В) спілкування як процес обміну й регуляції на емоційному рівні;

Г) процес взаємного сприйняття, розуміння й пізнання суб'єктів

6. Основними функціями управлінського спілкування є:

А) видача розпорядчої інформації, отримання зворотної (контрольної) інформації про хід і результати реалізації розпорядчої інформації, видача оціночної інформації про результати реалізації завдання;

Б) соціальна, комунікаційна, оціночна;

В) інформаційна, комунікаційна, соціальна

Г) всі відповіді правильні

7. Управлінське спілкування реалізується в таких формах:

А) субординаційне, службово-товариське, дружнє спілкування;

Б) соціальне, управлінське, менеджерське;

В) економічне, політичне, соціальне;

Г) субординаційне та соціальне

8. Психологічна перешкода на шляху адекватної інформації між партнерами по спілкуванню називається:

А) інформаційний бар'єр

Б) психологічний бар'єр

В) соціальний бар'єр

Г) комунікативний бар'єр

9. Правило ланцюга засноване на припущенні, що:

А) зміст спілкування не може бути безформною купою різноманітних відомостей;

- Б) початок і кінець будь-якого інформаційного ряду, з чого б він не складався, зберігається в пам'яті людини краще, ніж середина;
- В) для кращого розуміння якихось ключових слів, понять та ін.. виникає необхідність пояснити їх значення на початку розмови;
- Г) в процесі взаємодії кожний прагне орієнтуватися як на свою мету так і мету партнера.

10. Розрізняють такі стратегії поведінки:

- А) співробітництво та протидія;
- Б) компроміс та поступливість;
- В) уникнення (відхилення)
- Г) всі відповіді правильні

Практичні завдання

I. Робота в групах. Підготуйте обговорення-дискусію на тему: «Гендерна детермінація ділового спілкування». Приклад питань, винесених на обговорення:

- гендерні стереотипи у діловому спілкуванні
- проблема асертивності та «скляної стелі»
- особливості чоловічої та жіночої ділової комунікації
- помилки ділового етикету у чоловіків
- помилки ділового етикету у жінок.

II. Проаналізуйте передвиборчі відео звернення кандидатів на пост глави держави в різних країнах щодо невербальної комунікації – жести, міміка. Вкажіть, які маніпулятивні технології були використані.

III. Наведіть кілька типових прикладів так званого «самовбивчого» початку бесіди.

Індивідуальні завдання

I. Напишіть міні-есе на тему «Український мовленнєвий етикет»

II. Підготуйте доповідь на одну із тем:

- А) Етнопсихологічні особливості ділового спілкування
- Б) Маніпулятивні технології у діловому спілкуванні
- В) Бар'єри спілкування
- Г) Віртуальне спілкування між керівником та підлеглими

Тема 11. Конфлікт. Психологічні основи поведінки в конфліктних ситуаціях

План:

1. Поняття конфлікту і конфліктної ситуації. Структура конфлікту.
2. Види конфліктів.
3. Передумови виникнення конфлікту в процесі спілкування.
4. Стратегія поведінки в конфліктній ситуації.
5. Етапи і засоби розв'язання конфліктних ситуацій.

Ключові слова та терміни: *конфлікт, конфліктна ситуація, структура конфлікту, предмет конфлікту, об'єкт конфлікту, учасники конфлікту, конфронтуючі сторони, опоненти, ранг опонентів, проблемна ситуація, ядро конфлікту, інцидент, види конфліктів, дисфункціональний конфлікт, стратегія поведінки, компроміс,*

Питання та проблеми для обговорення:

1. Чи існують конструктивні конфлікти в управлінській діяльності?
2. Охарактеризуйте основні етапи психологічної підготовки керівника до конфліктного спілкування.
3. Наведіть приклади передбачення та нейтралізації конфліктів в управлінській діяльності.

Тестові завдання

1. Конфліктна ситуація – це:

- А) виникнення розбіжностей;
- Б) збіг обставин, умови, що можуть викликати виникнення і розвиток конфлікту;
- В) період прихованої, взаємної або односторонньої незадоволеності, яка базується на індивідуальній або груповій оцінці ситуації, що склалася;
- Г) всі відповіді правильні

2. Причинами конфліктів є неузгодженість:

- А) цілей, інтересів, позицій;
- Б) мотивів, потреб, ціннісних орієнтацій;
- В) розуміння інтерпретації інформації;
- Г) всі відповіді правильні

3. Виділяють такі групи причин конфліктів:

- А) об'єктивні та суб'єктивні
- Б) конструктивні та деструктивні

- В) ділові та особисті
- Г) всі відповіді правильні

4. Парціальним конфліктом називається різновид конфлікту, що призводить до :

- А) протистояння окремих працівників з керівником або працівників між собою;
- Б) знищення однієї із сторін, її позицій, стереотипів, установок;
- В) іншої точки зору обидві сторони;
- Г) суперечностей на особистому рівні.

5. Учасниками внутрішньоособистісного конфлікту виступають:

- А) люди із протилежними поглядами на проблему;
- Б) колеги по роботі;
- В) різноманітні психологічні фактори внутрішнього світу особистості;
- Г) члени сім'ї

6. У процесі людських взаємин, процес спілкування припускає наявність наступних трьох факторів:

- А) об'єкта, суб'єкта та предмета спілкування;
- Б) сприйняття, емоцій і обміну інформацією;
- В) бажання до спілкування, сприйняття та обмін інформацією;
- Г) об'єкта, суб'єкта та ситуації.

7. На підставі досліджень К. Томаса і Р. Кілмена виділяють п'ять основних стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях:

- А) латентність, розгортання конфлікту, конфлікт, вирішення конфлікту, компроміс
- Б) конфліктна ситуація, компроміс, війна, суперництво, конкуренція;
- В) конфліктна ситуація, конкуренція, суперництво, війна, ухилення;
- Г) ухилення, пристосування, компроміс, співробітництво, конкуренція

8. Стратегія поведінки, що передбачає спільне вироблення рішення, що задовольняє інтереси всіх сторін:

- А) компроміс
- Б) співробітництво
- В) конкуренція
- Г) товариськість

9. Яку стратегію поведінки у конфліктній ситуації варто обрати, якщо ви відчуваєте, що важливіше зберегти з опонентом гарні взаємини, ніж відстоювати свої інтереси?

- А) співпраця
- Б) ухилення
- В) компроміс

Г) пристосування

10. Метод картографії конфлікту був розроблений:

А) Б. Мещеряковим і В. Зінченко

Б) Е. Ільїним та Е. Уткіним

В) К. Томасом і Р. Кілменом

Г) Х. Корнеліусом і Ш. Фейєром

Практичні завдання

I. Робота в групах. Академічна група ділиться на підгрупи по 3-4 студенти. Протягом 15 хвилин кожна група має написати казку в основі якої буде конфлікт між добром і злом. Потім кожна група презентує свою казку. Групи-конкуренти мають розкритикувати казку і похвалити. Слід звернути увагу на здатність кожної групи сприймати критику і похвалу.

II. Проаналізуйте ситуацію. Опишіть одну із конфліктних ситуацій сучасного українського політикуму. Проаналізуйте конфліктну ситуацію, використовує загальну схему рішення конфлікту. Запропонуйте шляхи виходу з конфліктної ситуації.

III. Складіть кросворд до даної теми (мінімум 20 слів)

Індивідуальні завдання

I. Напишіть міні-есе на тему «Політичний конфлікт як метод досягнення влади»

II. Підготуйте доповідь на одну із тем:

А) Технології раціональної поведінки вирішення міжособистісних конфліктів і подолання стресів.

Б) Психологічні механізми захисту особистості в конфлікті.

В) Гуманістичний підхід до розуміння конфлікту

Г) Прийоми регулювання емоційного стану в конфлікті

Тема 12. Евристика в управлінській діяльності.

План:

1. Історія еволюції евристики як науки
2. Сучасний етап розвитку евристики
3. Теорія евристичних рішень
4. Мовні афоризми як евристичні правила.
5. Евристична діяльність

Ключові слова та терміни: евристика, логіка, майєвтика, силогізм, регресивне міркування, індукція, дедукція, абдуктивні рішення, афоризми, метафора, аналогія

Питання та проблеми для обговорення:

1. Розкрийте суть історії еволюції евристики як науки.
2. Охарактеризуйте теорії евристичних рішень.
3. Дайте визначення поняття «евристична діяльність».
4. Дайте визначення поняття «редукція».
5. Охарактеризуйте поняття «аналогія».

Тестові завдання

1. Поняття «евристика» означає:

- А) математичний метод підрахунку;
- Б) філософський метод для сприйняття явищ і процесів, які відбуваються навколо;
- В) метод аналізу економічних явищ і процесів, прийняття рішень;
- Г) соціально-психологічне явище, яке виникає і реалізується тільки в суспільному середовищі;

2. Хто з вчених заснував кібернетику та написав книгу «Кібернетика, або управління їх зв'язок в тварині і машині»?

- А) Джордж Пойа
- Б) Норберт Вінер
- В) Готфрід Вільгельм Лейбніц
- Г) Паппа Олександрійський

3. З.І.Калмикова до числа прийомів пізнавальної діяльності евристичного типу відносить наступні:

- А) прийом конкретизації та прийом варіювання;
- Б) прийом наочного представлення або схематизації;
- В) прийом абстрагування або умовного спрощення та прийом перенесення;

Г) всі відповіді правильні;

4. Що є предметом евристики:

А) вивчення способів пошуку й формування інформації для вирішення проблеми;

Б) вивчення способів дослідження суспільства;

В) предмет евристики постійно змінюється;

Г) причинно-наслідковий механізм функціонування, який являє собою сукупність зав'язків між окремими макро процесами та явищами;

5. Прийняття рішень групує всі прийняті людиною рішення на типи:

А) загальні та спеціальні

Б) дедуктивні, абдуктивні й індуктивні

В) інтуїтивні та раціональні

Г) одноосібні та колегіальні

6. Індуктивні рішення це:

А) процес виявлення найбільш ймовірних вихідних тверджень із деякого кінцевого твердження на основі зворотних перетворень;

Б) процес послідовного розгортання повідомлення і руху тексту від загального до часткового;

В) типові евристичні рішення, які відрізняються великою невизначеністю і являють собою процес знаходження найбільш імовірних механізмів дії;

В) всі відповіді правильні

7. В евристичну діяльність входять такі компоненти:

А) суб'єктивно – психологічний та об'єктивно – раціонально – логічний;

Б) об'єктивно – ірраціональний та логіко-психологічний;

В) евристичний та логічний;

Г) об'єктивно – ірраціональний та логічний;

8. Скільки напрямків має евристична стратегія:

А) один;

Б) два;

В) безліч;

Г) евристична стратегія не має напрямків

9. На які розділи поділяють аналогію:

А) пряму, особисту, символічну, фантастичну;

Б) пряму та непряму;

В) методологічну, фантастичну, функціональну;

Г) суб'єктивну, об'єктивну та інверсійну

10. Фантастична аналогія ґрунтується на:

А) уявлення об'єкта у казковій формі;

Б) ототожненні дослідника з об'єктом;

- В) символічній, метафоричній формах;
- Г) жодної правильної відповіді

Практичні завдання

I. Робота в групах. Академічна група ділиться на підгрупи, кожна підгрупа має презентувати один вид евристичної стратегії прийняття рішення. Завдання виконується у вигляді презентації з конкретними прикладами застосування представленої стратегії.

II. Поясніть, як ви розумієте вісім основних евристичних правил:

1. Зробіть звичкою цілеспрямовано помічати те, що відбувається навколо.
2. Зосередьте свої творчі сили в декількох сферах.
3. Уникайте занадто вузьких рамок.
4. Асоціації.
5. Психічна механіка: увага, нестандартність, рух.
6. Вивчайте ідеї, які змушують сміятися.
7. Ідеї не абсолютні.
8. Втілюйте деякі зі своїх ідей.

III. За допомогою кольорових олівців та ватману зобразіть графічно алгоритм досягнення професійного успіху.

Індивідуальні завдання

I. Напишіть міні-есе на тему «Застосування евристичних методів у державному управлінні»

II. Підготуйте доповідь на одну із тем:

- А) Евристичні методи та їх загальна характеристика.
- Б) Евристика для творчого саморозвитку.
- В) Діалог як метод евристичного навчання.
- Г) Особливості фантастичної аналогії

Тема 13. Психологічні аспекти групових і міжособистісних відносини в трудовому колективі

План:

- 1 Визначення групи. Види груп, цілі їх діяльності
- 2 Психологічна сутність соціальної організації
- 3 Міжособистісні відносини в групі
- 4 Неформальні групи

Ключові слова та терміни: група, типи груп, організація, конформізм, корпорація, асоціація, колектив, кооперація, синергія, фасилітація, неформальна група, Хоторнський експеримент

Питання та проблеми для обговорення:

1. Дайте визначення групи, її цілей і видів.
2. Назвіть переваги групової роботи.
3. У чому полягає психологічна сутність соціальної організації?
4. Охарактеризуйте міжособистісні відносини в групі.
5. Дайте визначення неформальних груп.

Тестові завдання

1. Групи виникають в організації і функціонують як відокремлені структурні підрозділи у зв'язку з тим, що:

- А) у результаті розподілу праці визначаються окремі спеціалізовані функції;
- Б) існує природна спрямованість людини до об'єднання з іншими людьми;
- В) група може слугувати джерелом вирішення особистих проблем;
- Г) всі відповіді правильні

2. Група, що поєднана лише внутрішніми цілями, які не виходять за її межі, вона прагне досягти своїх цілей за будь-яку ціну, в тому числі й за рахунок інших груп:

- А) асоціація
- Б) корпорація
- В) колектив
- Г) кооперація

3. Американський соціальний психолог Л. Фестингер першим визначив таку характеристику групи як:

- А) згуртованість
- Б) деструктивність
- В) активність
- Г) ефективність

4. Який тип групи, на думку К. Левіна, має потужний вплив на кожну особистість, яка виявляється включеною в систему поглядів, уявлень, норм, цінностей різних груп:

- А) мала
- Б) середня
- В) велика
- Г) глобальна

5. Ідеальний склад малої групи складає:

- А) 10 осіб
- Б) 15 осіб
- В) 5 осіб
- Г) 3 особи

6. До соціально-психологічних феноменів групової поведінки належить:

- А) наявність спільних колективних поглядів, думок ;
- Б) психологічне наслідування;
- В) виникнення стану психологічного зараження;
- Г) всі відповіді правильні

7. Об'єднання зусиль учасників організації, що дає можливість досягти більш високих результатів, ніж ті, які можна отримати шляхом простого підсумовування зусиль ізольованих індивідів має назву:

- А) синергія
- Б) фасилітація
- В) системність
- Г) цілеспрямованість

8. Ціннісно-орієнтаційна єдність колективу – це:

- А) настрої колективу, в якому на емоційному рівні відображаються особисті і ділові взаємовідносини членів колективу;
- Б) це сукупність об'єктивних зв'язків та взаємодій між особами, які належать до певної групи;
- В) індивідуальні здібності і якості робітників;
- Г) сукупність індивідуальних ціннісних орієнтацій

9. В чому суть Хоторнського ефекту?

- А) учасники експерименту працюють набагато старанніше, ніж зазвичай, завдяки тільки усвідомленню, що вони причетні до експерименту;
- Б) неформальні групи сприяють продуктивності праці робітників;
- В) неформальні групи не сприяють продуктивності праці робітників;
- Г) неформальні об'єднання мають деструктивний характер для всіх видів виробництва.

10. В чому суть феномена «соціального ледаря»?

- А) у втраті індивідом значної частини своєї ефективності при роботі в групі;
- Б) у підвищенні індивідом значної частини своєї ефективності при роботі в групі;
- В) у відсутності заохочень до праці в малій групі;
- Г) у відсутності індивідуальних амбіцій в малій групі.

Практичні завдання

І. Уявіть ситуацію. Ви керівник невеликого підприємства. Так склалися обставини, що ви взяли до себе на роботу свого найкращого друга. Ваш друг як працівник виявився майже ідеальним – майстер своєї справи, комунікабельний, сприяв підвищенню виробництва на вашому підприємстві, що призвело до підвищення прибутку. Але ваш друг став неформальним лідером серед ваших підлеглих, як результат – колектив виконує ваші накази та побажання після «схвалення» їх вашим товаришем. Які будуть ваші дії у даному випадку. Поясніть свою позицію.

ІІ. Робота в групах. Для виконання завдання академічну групу необхідно поділити на декілька підгруп. Кожній підгрупі пропонується обрати формального лідера. Підгрупа сідає колом. До уваги пропонується ситуація. Всі члени підгрупи летять в літаку. Літак починає падати. Є лише один парашут. Лідер має обрати, кому віддати цей парашут, або врятуватись самому. Завдання досягти консенсусу між групою і лідером. Важливо простежити:

- напруженість в групі, виникнення конфліктів;
- модель прийняття рішення, яку обере лідер;
- виникнення неформальних лідерів.

ІІІ. Поясніть вислів «Якщо менеджер витрачає понад 10 % свого часу на "людські стосунки", то чисельність його підлеглих надто велика».

Індивідуальні завдання

І. Складіть схеми до даної теми.

ІІ. Підготуйте доповідь на одну із тем:

1. Е. Мейо і Хотторнський експеримент.
2. Неформальні групи в політиці.
3. Роль неформальних груп у вирішенні конфліктів на підприємстві.
4. Особливості функціонування неформальних груп за гендерним розподілом. Чоловічі та жіночі неформальні групи.

Тема 14. Ефективне управління групами

План:

1. Група, як соціальний феномен
2. Групова динаміка та рівні проблем управління
3. Стадії розвитку групи та управління груповою динамікою
4. Функції ефективної групи і соціальні ролі її членів
5. Умови ефективності групового вирішення проблем
6. Характеристики членів групи як фактор ефективності
7. Типи підлеглих

Ключові слова та терміни: група, формальна група, неформальна група, соціальна група, групова динаміка, групові процеси, керівник-лідер, ефективність.

Питання та проблеми для обговорення:

1. Дайте характеристику групи як соціального феномена.
2. Охарактеризуйте групову динаміку її рівні.
3. Які стадії розвитку групи та управління груповою динамікою.
4. Визначити функції ефективної групи і соціальні ролі її членів.
5. Які умови ефективності групового вирішення проблем.
6. Назвіть характеристики членів групи які впливають на ефективність.
7. Перелік типів підлеглих.

Тестові завдання

1. Термін «групова динаміка» використовувався для позначення наукової школи, яка була створена:

- А) К. Левінім
- Б) Л. Фестінгером
- В) Б. Редді
- Г) Р.Маккензі

2. Способи регуляції індивідуальної поведінки, які забезпечують психологічні зміни у групі за час її існування називаються:

- А) групові процеси
- Б) групові задатки
- В) групова динаміка
- Г) групова орієнтація

3. Назвіть науковця, який назвав сукупність проблем групової динаміки «айсбергом» і виділив у ньому п'ять рівнів

- А) К. Левін
- Б) Л. Фестінгер
- В) Б. Редді
- Г) Р.Маккензі

4. Назвіть чотири стадії розвитку групи:

- А) стадія формування, стадія вибуху невдоволення, стадія вироблення групових норм, стадія виконання завдання;
- Б) стадія формування, стадія єднання, стадія вироблення групових норм, стадія виконання завдання;
- В) стадія формування, стадія єднання, стадія вироблення групових норм, стадія розпаду групи;
- Г) стадія формування, стадія вибуху невдоволення, стадія вироблення групових норм, стадія розпаду групи.

5. Ефективність роботи групи залежить від двох взаємозалежних факторів:

- А) орієнтація членів групи на злагодженість роботи, орієнтація членів групи на виконання завдань керівника;
- Б) орієнтація членів групи на індивідуальні здобутки, орієнтація членів групи на виконання завдань керівника;
- В) орієнтації членів групи на виконання завдання, орієнтації членів групи на формування й розвиток групи (групові процеси);
- Г) орієнтація членів групи на злагодженість роботи, орієнтація членів групи на групові процеси.

6. В чому полягає соціальна роль «блокатора»?

- А) постійно критикує ідеї інших членів групи, наполегливо затягуючи групову бездіяльність, негативно ставиться до будь-яких спроб розвинути дискусію, стосунки, реалізувати план і т. ін.;
- Б) ображає, кривдить і критикує інших членів групи;
- В) вміло перериває групову дискусію, робить зауваження й залучає увагу групи до своїх індивідуальних досягнень та успіхів;
- Г) розповідає вигадані історії і плітки про членів групи, відводить групу від суттєвих проблем, спрямовуючи енергію на псевдо цілі.

7. Феномен «групового мислення» був відкритий американським психологом:

- А) К. Левінім
- Б) Л. Фестінгером
- В) Б. Редді
- Г) І. Джанісом

8. Поведінка людини, для якої характерною є зовнішня відповідність колективній меті, навіть якщо людина внутрішньо не погоджується з нею називається:

- А) конформізм
- Б) нонконформізм
- В) абсентеїзм
- Г) пристосованість

9. Назвіть механізми захисту групового мислення:

- А) підтримка критики керівництва;
- Б) підтримка інноваційних ідей і права на помилку;
- В) недопущення закріплення поділу або переваг у групі;
- Г) всі відповіді правильні

10. Спосіб психологічного впливу, націлений на зміну напрямку активності інших людей, здійснюваний настільки майстерно, що залишається непоміченим ними називається:

- А) маніпулювання
- Б) конформізм
- В) наслідування
- Г) домінування

Практичні завдання

І. Робота в групах. Для виконання завдання академічна група поділяється на декілька підгруп з однаковою кількістю учасників. Кожна підгрупа готує проект розвитку міста Миколаєва. Група має обрати лідера, який і буде презентувати проект.

План для виконання завдання

- охарактеризуйте сучасне політико-економічне становище міста
- визначте завдання та цільові групи щодо іміджу міста
- визначте союзників та партнерів міста
- зазначте особливості географічного положення міста
- дайте характеристику чисельності населення і галузевій спрямованості міста
- визначте сферу унікальності міста
- надайте конкретний план заходів щодо розвитку міста із зазначенням всього ресурсного потенціалу (час, кошти, люди)

Дане завдання передбачає вміння людини працювати в колективі та довіряти лідеру стосовно презентації колективної праці. За результатами виконання завдання, групи мають проголосувати за кращий проект. Кожен голосує індивідуально. За свій проект голосувати не можна. Викладач також має право голосу.

II. Дискусія. Робота в групах. Академічна група ділиться на дві підгрупи шляхом жеребкування. Для обговорення ставиться питання «Смертна кара – необхідна міра покарання». Одна група має підібрати аргументи з позиції «за», інша – «проти». Якщо член групи, що має презентувати аргументи «за» смертну кару має інші погляди, він може перейти до іншої групи, і навпаки, при цьому аргументувавши свою позицію починаючи словами *«тому що»*.

III. Уявіть ситуацію. Ви дослідник груп, колективів. Ваше завдання – створити модель ідеального колективу. Напишіть «10 заповідей» вашого ідеального колективу. Назвіть 5 осіб з вашої академічної групи, які на вашу думку відповідають цим «10 заповідям», тобто можуть належати до вашого ідеального колективу.

Індивідуальні завдання

I. Складіть кросворд до даної теми.

II. Підготуйте доповідь на одну із тем:

- Групові ефекти. Ефект соціальної фасилітації
- Групові ефекти. Ефект моди (групового наслідування)
- Групові ефекти. Ефект ореола («гало-ефект»)
- Групові ефекти. Ефект маятника

Тема 15. Психологія формування команд та управління ними

План:

1. Ефективне управління змінами
2. Типи команд
3. Особливості ефективної команди
4. Керівництво та управління командами
5. Фактори ефективної діяльності команди

Ключові слова та терміни: управління змінами, команда змін, команда, формальні команди, тренінг, ефективна команда,

Питання та проблеми для обговорення:

1. Дайте загальну характеристику команди.
2. Назвіть типи команд.
3. Якими особливостями відрізняється ефективна команда?
4. Опишіть модель ефективної команди.
5. Розподіл ролей в команді та ефективність її роботи.
6. Визначте основні фактори ефективної діяльності команди.
7. Розкрийте зміст технології побудови команди.
8. Назвіть особливості команди залежно від її повноважень.

Тестові завдання

1. Автор триетапної моделі управління змінами, що стала своєрідним фундаментом для подальших досліджень науковців у сфері управління змінами:

- А) М. Грін
- Б) Г. Тарасюк
- В) Л. Грейнер
- Г) К. Левін

2. Спеціально підібрана група працівників, об'єднана у творчий колектив для забезпечення реалізації змін називається:

- А) команда змін
- Б) група професіоналів
- В) команда з переатестації персоналу
- Г) творчий колектив

3. Ефективність командної роботи оцінюється за трьома показниками:

А) ступенем ефективності кожного з членів команди у виконанні закріплених за ним функцій та професійних обов'язків, ступенем ефективності діяльності команди в цілому, ступенем ефективності взаємодії команди із зовнішнім середовищем;

Б) ступенем ефективності кожного з членів команди у виконанні закріплених за ним функцій та професійних обов'язків, ступенем ефективності діяльності команди в цілому, ступенем ефективності діяльності лідера команди;

В) ступенем ефективності кожного з членів команди у виконанні закріплених за ним функцій та професійних обов'язків, ступенем ефективності діяльності лідера команди, ступенем ефективності взаємодії команди із зовнішнім середовищем;

Г) всі відповіді правильні

4. Невелика група, якій властиві особливі риси, що визначають ефективність її діяльності, носить назву:

А) робоча група

Б) команда

В) товариство

Г) колектив

5. Творчими називаються команди:

А) націлені на дослідження можливостей середовища й пошук альтернатив;

Б) націлені на вирішення нечітко визначених, складних проблем

В) націлені на виконання конкретного плану;

Г) всі відповіді правильні

6. Команди, які націлені на виконання конкретного плану називаються:

А) дослідницькі команди

Б) стратегічні команди

В) команди тактичної реалізації

Г) лідерські команди

7. Група ділових, компетентних співробітників, рівних за статусом, що мають певну міру свободи в ухваленні і реалізації рішень носить назву:

А) «Офіс президента»

Б) Бізнес-команда

В) Багатофункціональна команда

Г) Команда пошуку й порятунку

8. Відповідно до особливостей складу команди й напрямку її діяльності виділяють такі типи команд:

А) команда пошуку і порятунку, спортивна команда, транснаціональна команда;

- Б) горизонтальна команда, вертикальна команда, SWAT – команда;
- В)) функціональна команда, мультидисциплінарна команда, самокерована команда;
- Г) всі відповіді правильні

9. Основними елементами ефективності команди є:

- А) постановка цілей, задач, планування;
- Б) місце та роль в команді; процес функціонування команди;
- В) міжособистісні відносини в команді; відносини між командами;
- Г) всі відповіді правильні

10. Ефективність командної роботи оцінюється за такими показниками:

- А) рівень ефективності кожного з членів команди у виконанні закріплених за ним функцій і соціальних ролей;
- Б) рівень ефективності команди як сукупності індивідів;
- В) рівень ефективності взаємодії команди із зовнішнім середовищем;
- Г) всі відповіді правильні

Практичні завдання

I. Робота в парах. Завдання на уважність та відтворення отриманої інформації. Для виконання завдання формуються пари. В парах студенти (слухачі) розповідають один одному про свою улюблену книжку. Потім презентують решті студентів отриману інформацію про улюблену книжку свого колеги-напарника.

II. Робота в групах. Завдання на злагодженість роботи в команді. Для виконання завдання аудиторна група ділиться на дві-три підгрупи (команди). Викладач заздалегідь готує картки із словами. Кожна команда відправляє по одному представнику до дошки і після цього отримує картку із словом. Студент біля дошки не має знати, яке слово отримала його команда. Далі студент біля дошки має намалювати отримане командою слово (за допомогою команди) і потім відгадати його. Кожен член команди говорить своєму колезі, який біля дошки, напрямок малюнку – вгору, донизу, праворуч, ліворуч. При цьому члени команди не можуть спілкуватися. Коли будь-який член команди вважатиме, що малюнок готовий, коли до нього доходить черга, він говорить «малюнок закінчено», далі колега біля дошки має 5 спроб, щоб вгадати слово. Виграє та команда, яка вгадає більше слів.

III. Уявіть ситуацію. Ви вирішили відкрити власне підприємство і вам необхідно набрати персонал, який має стати єдиною командою для старту

вашого бізнесу. Напишіть картку вимог до кожного члена команди, а також до команди загалом. Складіть план діяльності керівника зі створення команди.

Індивідуальні завдання

I. Напишіть міні-есе: «Договір в командній роботі: необхідність чи обмеженість творчості?»

II. Підготуйте доповідь на одну із тем:

- А) Критерії формування команди
- Б) Команди та «не команди»: особливості диференціації
- В) Особливості створення політичної команди
- Г) Командна робота в органах державної служби

Тема 16. Лідерство як соціально-психологічний феномен

План:

1. Характеристика лідерства як соціально-психологічного явища.
2. Основні підходи до вивчення лідерства як суспільного феномена
3. Моделі взаємин лідера і групи.
4. Харизма – особливий тип лідерства.

Ключові слова та терміни: лідерство, лідер, керівник, керівництво, авторитет, харизматичність, теорія рис, лідерські якості, ситуативний підхід, стиль лідерства, «парадокс лідера»,

Питання та проблеми для обговорення:

1. Дайте визначення поняття «лідер».
2. Які риси характеризують керівника-лідера?
3. Охарактеризуйте основні теорії лідерства.
4. Проаналізуйте стилі лідерства.
5. Визначте моделі взаємин лідера і групи.

Тестові завдання

1. Н. Макіавеллі в своїй відомій роботі «Володар» пише, що лідер – це особа яка за для збереження свого панування і підтримки громадського порядку може використовувати такі засоби:

- А) кмітливість і чесність
- Б) розум та могутність
- В) силу та хитрість
- Г) підлість та помсту

2. Хто сказав: лідер – це «кваліфікований громадянин»:

- А) Ш. Монтеск'є
- Б) Дж. Локк
- В) Т. Гоббс
- Г) Ж. Руссо

3. Вплив лідера має, як правило, два джерела:

- А) досвід і почуття гумору;
- Б) людяність і солідарність;
- В) впливовість і стійкість;
- Г) авторитет і харизма;

4. Образ, схема політичної поведінки, що зневажає нормами моралі для досягнення політичних цілей:

- А) Гегельянство;
- Б) Марксизм;
- В) Маккевіалізм;
- Г) Ленінізм

5. У. Бенніс дослідивши 90 успішних лідерів, позначив такі чотири групи лідерських якостей::

- А) управління увагою, управління значенням, управління довірою, управління собою;
- Б) фізіологічні дані; соціальне походження; інтелектуальні здібності; особистісні характеристики;
- В) фізіологічні дані; соціальне походження; інтелектуальні здібності; соціальні характеристики;
- Г) байдужість, відповідальність, жорстокість, стресостійкість.

6. М. Вебер виділив наступні три типи лідерства

- А) ділове, емоційне, ситуаційне;
- Б) традиційне, харизматичне, раціонально-легальне;
- В) формальне, неформальне, групове;
- Г) традиційне, нетрадиційне, офіційне.

7. Виділяють такі основні підходи до розуміння сутності лідерства:

- А) з позиції лідерських якостей та професійних здібностей;
- Б) з позиції психологічних та професійних якостей;
- В) з позиції особистісних якостей, ситуаційних особливостей, та факторів, що об'єднують особистісний та ситуаційний підходи;
- Г) жодної правильної відповіді

8. Ситуативний підхід ґрунтується на твердженні:

- А) риси лідера проявляються залежно від конкретної ситуації;
- Б) лідерство – це продукт ситуації, що склалася в певний конкретний період;
- В) якості або риси, властиві потенційному лідерові, чітко співвідносяться із ситуацією, але при цьому не виключається важливість індивідуально-психологічних якостей
- Г) всі відповіді правильні

9. Яка теорія стверджує, що «харизматичні лідери здатні істотно впливати на підлеглих і мотивувати їх здійснювати екстраординарні вчинки, саме процеси мотивації допомагають пояснити вплив поведінки лідера на дії послідовників»:

- А) теорія Шаміра;
- Б) теорія Конгера і Канунго ;
- В) теорія Роберта Хауса;
- Г) теорія Т. Черепанова

10. Від чого залежить соціальна значимість політичного лідера:

- А) від політичних методів володарювання;
- Б) від відносин між суспільством і владою;
- В) від рівня політичної культури й активності мас;
- Г) всі відповіді правильні.

Практичні завдання

I. Перегляньте фільм «Людина року» та дайте відповідь на питання:

1. Чи можна героя назвати лідером? Чому? А політичним лідером? Наведіть аргументи.
2. Назвіть причини, за якими герой вибирає політичну кар'єру.
3. Чому в підсумку герой відмовляється від президентства?
4. Охарактеризуйте політичних лідерів у фільмі «Людина року». Чим вони схожі, чим відрізняються? Які типи можна виділити?

II. Робота в групах. Академічна група ділиться на декілька підгруп. Кожна підгрупа обирає декілька промов одного політичного лідера та робить характеристику стилів політичного лідерства на основі аналізу текстів і публічних виступів даного лідера.

III. Ознайомтеся з текстом праці Н. Макіавеллі «Державець» та дайте відповіді на питання:

1. Н. Макіавеллі сформулював правила, що забезпечують ефективне лідерство. Перерахуйте їх.
2. Наскільки, на Ваш погляд, змінилися подібні принципи лідерства з часів Н. Макіавеллі?
3. Охарактеризуйте 2 сучасні політичні ситуації з точки зору принципів Макіавеллі. Які були результати діяльності політичних лідерів для держави?

Індивідуальні завдання

I. Зробіть аналіз політичних біографій сучасних політичних лідерів з метою зіставлення типів політичного лідерства.

II. Підготуйте доповідь на одну із тем:

- А) Сучасний тип політичного лідерства
- Б) Особливості формування політичного лідерства в сучасній Україні
- В) Закономірності зміни політичного лідерства
- Г) Рациональна оцінка та самооцінка лідера

Тема 17. Імідж державної влади та її носіїв: шляхи досягнення

1. Імідж. Сутність і елементи іміджу.
2. Політичний імідж: теорія і практика створення.
3. Методологічні принципи побудови політичного іміджу.
4. Імідж державної влади. Ефективне управління іміджем

Ключові слова та терміни: імідж, імідж державного службовця, імідж державної організації, візуальний імідж організації, соціальний імідж організації, імідж послуги

Питання та проблеми для обговорення:

1. Дайте визначення іміджу.
2. Охарактеризуйте методологічні принципи побудови політичного іміджу.
3. Проаналізуйте особливості іміджу державної влади.
4. Яка мета створення іміджу державної установи?
5. У чому виявляються психологічні особливості іміджу керівника та іміджу державної установи?
6. Основні напрямки формування, підтримання та розвитку іміджу державної влади та її носіїв.
7. Рекламна діяльність у державної установі.

Тестові завдання

1. Як дослівно перекладається «імідж»:

- А) вид;
- Б) образ;
- В) успіх;
- Г) всі відповіді правильні;

2. Хто першим з вчених використав поняття «імідж»:

- А) Зігмунд Фрейд
- Б) К. Болдинг
- В) Д. Огілві
- Г) С. Ор'є

3. Ознака, яка лежать в основі сутності іміджу:

- А) імідж – це певний образ;
- Б) явище, що складаються на основі видимих властивостей і характеристик;
- В) образ, який цілеспрямовано створюється;
- Г) всі відповіді правильні;

4. Політичний імідж прийнято поділяти на:

- А) стихійний, цілеспрямовано сформований
- Б) об'єктивний, суб'єктивний та модельований
- В) відповіді 1 та 2 правильні
- Г) приватний, загальноприйнятий, галузевий

5. Поясніть поняття «габітарний імідж»:

- А) це зовнішній вигляд людини;
- Б) позначає думку про людину, засновану на сприйнятті її характерних рухів;
- В) певне середовище, що несе певну інформацію про нього;
- Г) це образ організації, сформований у суспільній свідомості, цілісне сприйняття організації різними групами людей;

6. Функція політичного іміджу, що проявляється в його спрямуванні на демонстрацію відмінних якостей і переваг того чи іншого суб'єкта політики порівняно з іншими, аналогічними:

- А) номінативна
- Б) комунікативна
- В) адресна
- Г) естетична

7. Основними функціями побудови політичного іміджу є:

- А) завоювання довіри електорату, підвищення його активності;
- Б) покращення інформованості виборців в сприятливому для політика ракурсі;
- В) нейтралізація заходів, які проводить опонент;
- Г) всі відповіді правильні

8. Можна погодитись з В. Даниловим, що основними суб'єктами формування політичного іміджу держави є:

- А) Державні інститути;
- Б) Міністри та посли;
- В) глава держави та міністри;
- Г) жодної правильної відповіді

9. Е. Галумов виділяє наступні групи факторів формування образу держави:

- А) «Умовно-статичні» та «умовно-динамічні» соціологічні фактори;
- Б) «Умовно-динамічні» інституційні фактори;
- В) «Умовно-ідеологічні»;
- Г) всі відповіді правильні

10. Завданням PR-служби органів державної влади є:

- А) закріплення позитивного (ефективного) іміджу держави, рекламування державної служби та виховання патріотизму ;

- Б) приховування істинної інформації та зменшення рівня політичної культури населення;
- В) рекламування державної служби відкритість країни і спонукати до політичної освіти;
- Г) варіанти 1 та 3;

Практичні завдання

I. Підготуйте доповідь-презентацію щодо особливостей побудови іміджу лідера країни як самопрезентації держави, яку він представляє, на міжнародній арені. З'ясуйте: а) на скільки імідж лідера в середині держави відповідає внутрішньому іміджу держави; б) на скільки представлення іміджу лідера на зовнішньополітичній арені відповідає зовнішньому іміджу держави, яку представляє даний лідер.

Країну та її лідера студенти обирають за власним вподобанням.

II. Робота в групах. Розробіть план заходів (у вигляді презентації) щодо створення образу держави, використовуючи методику розробки іміджу держави «з нуля», враховуючи всі структурні компоненти іміджу. Країну студент обирає самостійно.

План для виконання завдання.

1. Коротка сучасна характеристика держави:
 - історичні особливості розвитку держави
 - географічне положення держави і характеристика
 - політичний устрій
 - рівень економічного розвитку
 - особливості культури та менталітету
2. Характеристика основних сучасних проблем в різних сферах життєдіяльності держави.
3. Особливості позиціонування країни на сучасному етапі.
4. Характеристика сучасного внутрішнього іміджу держави
5. Характеристика сучасного зовнішнього іміджу держави *(на основі аналізу інформації в закордонних ЗМІ)*
 - Пропозиції щодо створення внутрішнього і зовнішнього образу держави:
 - обґрунтування доцільності створення національного бренду
 - аудит варіантів позиціонування країни
 - стратегія та модель втілення «нового» образу
 - напрямки розвитку образу держави (внутрішній та/або зовнішній)

- висвітлення конкретних заходів щодо формування образу держави
- управління образом держави
- очікуванні наслідки

III. Міні-доповідь. На основі даних ЗМІ охарактеризуйте імідж політика, державного діяча. Які риси повинні бути у нього згідно бажання населення. Оформіть свої роздуми у вигляді невеликої доповіді.

Індивідуальні завдання

I. Розробіть план побудови іміджу установи в якій ви працюєте/навчаєтесь.

II. Підготуйте доповідь на одну із тем:

- А) Технології та прийоми іміджевих комунікацій в системі «державна влада – суспільство».
- Б) Просування і корекція іміджу державного і муніципального службовця через соціальні мережі.
- В) ЗМІ як основний фактор формування іміджу державних і муніципальних службовців
- Г) Особливості формування іміджу голів територіальних громад в сучасній Україні

Тема 18. Паблік рилейшнз як наука про встановлення зв'язків у суспільстві

План:

1. Історія паблік рилейшнз.
2. Паблік рилейшнз: визначення, основні задачі.
3. Зовнішні і внутрішні комунікації як основна проблема паблік рилейшнз.
4. Створення іміджу – одне з основних завдань паблік рилейшнз
5. Спонсорство і меценатство – способи позитивного впливу на суспільну думку

Ключові слова та терміни: паблік рилейшнз, агітація, пропаганда, реклама, засоби комунікації, кібержурналістика, PR – пабліситі, лобізм, м'яке лобіювання, комунікація, формальні комунікації, неформальні комунікації, спонсорство, меценатство, благодійність.

Питання та проблеми для обговорення:

1. Дайте визначення паблік рилейшнз в психології управління.
2. Охарактеризуйте принципи і основні задачі паблік рилейшнз.
3. Розкрийте зовнішні і внутрішні комунікації паблік рилейшнз.
4. Які методи використовуються паблік рилейшнз для створення іміджу державної влади?
5. Яка роль спонсорства і меценатства у суспільстві?

Тестові завдання

1. Хто з президентів США вперше використав термін «public relations» :

- А) Дж. Вашингтон;
- Б) А. Лінкольн;
- В) Б. Франклін;
- Г) Т. Джефферсон;

2 Відповідно до визначення Е. Бернейза, PR – це «зусилля, спрямовані на те, щоб переконати громадськість змінити ...» :

- А) підхід або свої дії;
- Б) життєвий шлях;
- В) економічний стан;
- Г) політичну діяльність;

3. Основна функція виконує PR:

- А) контроль думок і поведінки;
- Б) реагування на громадськість;

В) досягнення взаємовигідних відносин між всіма пов'язаними з організацією групами громадськості шляхом сприяння плідній взаємодії з ними;

Г) всі відповіді правильні

4. Рекламні комунікації в порівнянні з акціями PR – це:

А) одне і теж;

Б) знаряддя маркетингу

В) особливий вид комунікації;

Г) рушій прогресу

5. Пропаганда - це:

А) поширення філософських, політичних, наукових, художніх та інших ідей у суспільстві;

Б) найважливіший засіб впливу на свідомість і настрої широких мас, з метою спонукати їх до політичної чи іншої активності, ідеологічна зброя боротьби партій;

В) соціальний інститут, створений з метою забезпечення всебічного й об'єктивного інформування всіх суб'єктів суспільного життя про соціальну дійсність;

Г) жодної правильної відповіді;

6. Поясніть термін «Засоби комунікації»:

А) інформаційний зв'язок суб'єкта з тим чи іншим об'єктом;

Б) зв'язок суб'єкта за для отримання інформації;

В) варіанти А та Б правильні;

Г) це те, завдяки чому стає можливою передача інформації;

7. Фахівці іміджу вважають, що 55% враження залежать від того:

А) як людина себе поводить

Б) який рівень словарного запасу

В) як людина виглядає

Г) яке у людини минуле

8.«Один із видів підприємницької діяльності, основна мета якої полягає в діях на благо як самого ... , так і покупця його допомоги» - про що йдеться в цій цитаті:

А) спонсорство

Б) надання кредиту

В) йдеться про страхові компанії

Г) меценатство

9. Що означає «меценат»:

А) це особа, яка має владу, або багатство і робить матеріальну підтримку майстрам мистецтва;

Б) це особа, яка допомагає владі підтримувати зв'язок з громадою;

- В) це особа, яка займається мистецтвом;
- Г) помічник імператора у Римі

10. Доберіть синонім до терміну «філантроп»:

- А) злодій;
- Б) мудрий;
- В) благодійник
- Г) заощадливий;

Практичні завдання

I. Уявіть ситуацію. Ви провідний журналіст одного із європейських видань. Напишіть статтю (*публіцистичного характеру*) до світового провідного Інтернет-видання з метою створення іміджу політичного лідера. У статті застосуйте політичні метафори, стереотипи та паралелізми для висвітлення образу політичного лідера.

II. Робота в групах. Підготуйте доповідь-презентацію (*10 слайдів*) на тему: «Ребрендинг європейських країн чи їх регіонів: особливості успіху та невдач».

План для виконання завдання

- оберіть країну чи її регіон Європи, що в своєму розвитку застосовувала стратегію ребрендингу
- охарактеризуйте особливості провалу попереднього бренду
- який комплекс заходів було здійснено щодо зміни бренду або його складових
- вкажіть можливі результати нового бренду

III. Поясніть вислів: «У нас немає часу, щоб стати самим собою» (А. Камю).

Індивідуальні завдання

I. Письмова робота. Суттєва роль у процесі творення і впровадження іміджу влади належить владним PR-службам. Назвіть форми роботи PR-служб за допомогою яких держава впливає на громадську думку.

II. Підготуйте доповідь на одну із тем:

- А) Репутаційні ризики влади і комунікативні технології їх мінімізації.
- Б) Моніторинг медійного поля як елемент управління іміджевими комунікаціями влади.
- В) Державне свято як іміджева комунікація влади.
- Г) Стилi політичної діяльності жінок-лідерів

Словник дисципліни

Абстракція (лат. Abstractio - відволікання) - уявне виділення якої-небудь ознаки або властивості предмета, явища з метою його більш детального вивчення.

Авторитарний (лат. autoritas - вплив, влада) - характеристика людини як особистості або її поведінки відносно інших людей, що підкреслює схильність користуватися переважно недемократичними методами впливу на них: тиск, накази, розпорядження й т.п.

Авторитетність (лат. autoritas - вплив, влада) - здатність людини мати певна вага серед людей, служити для них джерелом ідей і користуватися їхнім визнанням і повагою.

Агресивність (лат. aggredi - нападати) - поведінки людини відносно інших людей, що відрізняється прагненням заподіяти їм неприємності, завдати шкоди.

Адаптація (лат. adapto - пристосовую) - пристосування органів почуттів до особливостей діючих на них стимулів з метою їхнього найкращого сприйняття й запобігання рецепторів від зайвого перевантаження.

Акомодація - зміна вже сформованих знань, навичок, умінь відповідно до виниклих нових умов.

Активність - поняття, що вказує на здатність живих істот провадити спонтанні рухи й змінюватися під впливом зовнішніх або внутрішніх стимулів-подразників.

Актуалізація (лат. actualis - діяльний) - дія, що укладається у витягу засвоєного матеріалу з довгострокової або короткочасної пам'яті з метою наступного використання його при дізнаванні, пригадуванні, спогаді або безпосереднім відтворенні.

Акцентуація - виділення якої-небудь властивості або ознаки на фоні інших, його особливий розвиток.

Амнезія - порушення пам'яті, яке виникає при різних локальних ушкодженнях мозку.

Аналіз (греч. analysis - розкладання, розчленовування) - процес розчленовування цілого на частини; включений в усі акти практичної й пізнавальної взаємодії організму із середовищем.

Аналогія (грец. analogos - відповідний, розмірний) - подібність між об'єктами в деякому відношенні.

Апатія (грец. apatheia - бесстрастність) - стан емоційної пасивності, байдужності й бездіяльності; характеризується спрощенням відчуттів,

байдужістю до подій навколишньої дійсності й ослабленням спонукань й інтересів.

Апраксія (грец. apraxia - бездіяльність) - порушення довільних цілеспрямованих рухів і дій у людини.

Асиміляція – використання в нових умовах готових умінь і навичок без їхньої істотної зміни.

Асоціація (лат. associatio - з'єднання) - зв'язок між психічними явищами, при якій актуалізація одного з них спричиняє появу іншого.

Астения (грец. astheneia - безсилля, слабкість) - нервово-психічна слабкість, що проявляється в підвищеній стомлюваності, зниженому порозі чутливості, крайній нестійкості настрою, порушенні сну.

Атракція (лат. attrahere - залучати, притягати) - поняття, що позначає виникнення при сприйнятті людини людиною привабливості одного з них для іншого.

Аутизм (грець. auto - сам) - крайня форма психологічного відчуження, що виражається в уникненні індивіда від контактів з навколишньою дійсністю й зануренні в світ власних переживань.

Афект (лат. affectus - щиросердечне хвилювання, пристрасть) - стан сильного емоційного порушення, що виникає в результаті фрустрації або який-небудь інший, що сильно діє на психіку.

Бар'єр психологічний (франц. barriere - перешкода, перешкода) - внутрішня перешкода психологічної природи (небажання, страх, непевність і т.п.), що заважає людині успішно виконати деяку дію. Часто виникає в ділових й особистих взаєминах людей і перешкоджає встановленню між ними відкритих і довірчих відносин.

Безумовний рефлекс (лат. reflexus - відбиття) – спадково закріплена стереотипна форма реагування на біологічно значимі впливи зовнішнього світу або зміни внутрішнього середовища організму.

Вербальний (лат. verbalis - словесний) - звук людської мови.

Вибірка - група людей, на якій проводиться дослідження (на противагу вибірці, генеральною сукупністю називають велику кількість людей, на яких поширюються результати дослідження).

Відчуття - суб'єктивне відбиття властивостей предметів об'єктивного світу, що виникає при їхньому безпосередньому впливі на рецептори.

Віра - переконаність людини в чому-небудь, не підкріплювана переконливими логічними аргументами або фактами.

Галюцинації (лат. hallucinatio - марення, бачення) - нереальні, фантастичні образи, що виникають у людини під час хвороби, що впливають на стан її психіки.

Геніальність (лат. genius - дух) - вищий рівень розвитку у людини яких-небудь здібностей, що є її видатною особистістю у відповідній області або сфері діяльності.

Генотип (грець. genos - походження, typos - форма, зразок) - сукупність генів або яких-небудь якостей, отриманих людиною в спадщину від своїх батьків.

Гомеостаз (греч. homoios - подібний, stasis - стояння) - нормальний стан рівноваги органічних й інших процесів у живій системі.

Група - сукупність людей, виділена на основі якої-небудь однієї або декількох, загальних для них ознак.

Групова динаміка (греч. dynamis - чинність) - напрямок досліджень у соціальній психології, що вивчає процес виникнення, функціонування й розвитку різних груп.

Депресія (лат. depressio - придушення) - стан щиросердечного розладу, пригніченості, що характеризується зниженням активності.

Детермінізм (лат. determinare - визначати) - філософсько-гносеологічне вчення, що стверджує наявність і можливість установаження об'єктивних причин всіх явищ, що існують у світі (у психології - закономірна й необхідна залежність психічних явищ від їхніх факторів).

Діяльність - специфічний вид людської активності, спрямованої на творче перетворення, удосконалювання дійсності й самого себе.

Діалог (грець. dialogos) - поперемений обмін репліками двох і більше людей.

Досвід - результат почуттєво емпіричного відбиття в людській психіці об'єктивної дійсності, що виражається в єдності знань, навичок, умінь.

Друга сигнальна система - система мовних знаків, символів, що викликають у людини такі ж реакції, як і реальні об'єкти, які цими символами позначені.

Евристика - наука про творчість; теорія й практика організації виборчого пошуку при рішенні складних інтелектуальних завдань.

Егоїзм (лат. ego - Я) - ціннісна орієнтація суб'єкта, що характеризується перевагою в його життєдіяльності своєкорисливих особистих інтересів і потреб безвідносно до інтересів інших людей і соціальних груп.

Егоцентризм (лат. ego - Я и centrum - центр кола) - зосередженість свідомості й уваги людини винятково на самому собі, що супроводжується ігноруванням того, що відбувається навколо.

Ейфорія (греч. euphoria) - стан надмірної веселості, звичайно не викликане якими-небудь об'єктивними обставинами.

Експеримент (лат. experimentum - проба, досвід) - один з основних

(поряд зі спостереженням) методів наукового пізнання взагалі, психологічного дослідження зокрема.

Експресія (лат. *expressio* - вираження) - виразність; чинність прояву почуттів, переживань.

Емоції (лат. *emoveo* - потрясаю, хвилюю) - елементарні переживання, що виникають у людини під впливом загального стану організму й ходу процесу задоволення актуальних потреб.

Ефективність діяльності групи (лат. *effectivus* - певний результат, що дає, діючий) - продуктивність й якість спільної роботи людей у малій групі.

Жест - рух рук людини, що виражає його внутрішній стан або вказує на який-небудь об'єкт у зовнішньому світі.

Життєві поняття - ті поняття, які використовуються людьми у повсякденному спілкуванні.

Забобон - стійка помилкова думка, не підкріплюване фактами й логікою, заснована на вірі.

Задатки – передумови до розвитку здатностей (їх біологічний або соціальний фундамент). Можуть бути вродженими або наддбаними.

Зворотний зв'язок - процес одержання інформації про стан партнера по спілкуванню з метою поліпшення спілкування й досягнення бажаного результату.

Згуртованість групи - психологічна характеристика єдності членів колективу, що проявляється в єдності думок, переконань, традицій, характері міжособистісних відносин, настроїв й інших компонентів психіки, а також у єдності практичної діяльності.

Здатності - індивідуально-психологічні особливості особистості, від яких залежить набуття ними знань, умінь і навичок, а також успішність виконання різних видів діяльності.

Зосередженість - сконцентрованість уваги людини.

Ідентифікація (лат. *identificare* - ототожнювати) - у психології - установлення подібності однієї людини з іншою, спрямоване на його згадування й власний розвиток особи, що ідентифікується з ним.

Ініціатива (лат. *initio* - починати, присвячувати в таїнство) - прояв людиною активності, не стимульованої ззовні й не обумовленої не залежними від нього обставинами.

Імідж (англ. *image* - образ) - сформований у масовій свідомості емоційно забарвлений образ кого-небудь або чого-небудь.

Імпульсивність - характерологічна риса людини, що проявляється в його схильності до швидких рішень, непродуманим діям і вчинкам.

Індивід (лат. *individuum*- неподільне) - окремо взята людина в

сукупності всіх властивих їй якостей: біологічних, фізичних, соціальних, психологічних й ін.

Індивідуальний стиль діяльності - стійке сполучення особливостей виконання різних видів діяльності тією самою людиною.

Індивідуальність - своєрідне сполучення індивідних властивостей людини, що відрізняє його від інших людей.

Інтелект (лат. intellectus - розуміння, розуміння) - сукупність розумових здібностей людини й деяких вищих тварин, наприклад людиноподібних мавп.

Інтерес - емоційно забарвлена, підвищена увага людини до якого-небудь об'єкта або явища; форма прояву пізнавальної потреби.

Інтерференція (лат. inter - між, ferentis - несучий) - порушення нормального ходу одного процесу втручанням іншого.

Інтроспекція (лат. introspecto - дивлюся усередину, удивляюся) - метод пізнання людиною психічних явищ шляхом самоспостереження.

Інтуїція (лат. intueri - пильно, уважно дивитися) - здатність швидко знаходити вірне вирішення завдання й орієнтуватися в складних життєвих ситуаціях.

Керівник - особа, на яку офіційно покладені функції керування колективом й організації його діяльності.

Клімат соціально-психологічний (грець. klima (klimatos) - нахил) - якісна сторона міжособистісних відносин, що проявляється у вигляді сукупності психологічних умов, що сприяють або перешкоджають продуктивній спільній діяльності й всебічному розвитку особистості в групі.

Колектив (лат. collectivus - збірний) - група об'єднаних загальними цілями й завданнями людей, що досягла в процесі спільної діяльності високого рівня розвитку.

Комплекс (лат. complexus - зв'язок, сполучення) - з'єднання окремих психічних процесів у ціле, відмінне від суми своїх елементів.

Комплекс неповноцінності - складний стан людини, пов'язаний з недоліком яких-небудь якостей (здатностей, знань, умінь і навичок), супроводжується глибокими негативними емоційними переживаннями із цього приводу.

Комунікації (лат. communico - роблю загальним, зв'язую, спілкуюся) - значеннєвий аспект соціальної взаємодії: контакти, спілкування, обмін інформацією між людьми.

Конкуренція (лат. concurreo - збігаюся, зіштовхуюся) - одна з основних форм організації міжособистісної взаємодії, що характеризується досягненням індивідуальних або групових цілей, інтересів в умовах

протиборства.

Конфлікт (лат. conflictus - зіткнення) - зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок або поглядів опонентів або суб'єктів взаємодії.

Конфлікт внутрішньоособистісний - стан незадоволеності людини якими-небудь обставинами її життя, пов'язаний з наявністю в неї суперечних один одному інтересів, прагнень, потреб, що породжують афекти, і стреси.

Конфлікт міжособистісний - важкорозв'язне протиріччя, що виникає між людьми й викликане несумісністю їхніх поглядів, інтересів, цілей, потреб.

Кореляція (лат. correlatio - співвідношення) - поняття, що вказує на статистичний зв'язок, що існує між досліджуваними явищами.

Лабільність (лат. labilis - ковзний, нестійкий) - властивість нервових процесів (нервової системи), що проявляється в здатності проводити певну кількість нервових імпульсів за одиницю часу. Лабільність також характеризує швидкість виникнення й припинення нервового процесу.

Лідер (англ. leader - ведучий) - член групи, чий авторитет беззастережно визнається іншими членами, готовими слідувати за ним. Група визнає за лідером право приймати відповідальні рішення в значимі для неї ситуаціях.

Лідерство - відносини домінування й підпорядкування, впливи й проходження в системі міжособистісних відносин у групі.

Мала група – невелика за чисельністю сукупність людей, що включає від 2–3 до 20–30 осіб, зайнятих спільною справою й особистими контактами.

Маніпулювання (лат. manipulatio - ручний прийом, дія) - здійснення яких-небудь дій, учинків з метою досягнення своїх задумів, інтересів, потреб за рахунок іншого (або на шкоду інтересам іншої людини) у прихованій, завуальованій формі.

Міжгрупові відносини - сукупність соціально-психологічних явищ, що характеризують суб'єктивне сприйняття різноманітних зв'язків, що виникають між соціальними групами, а також обумовлений ними спосіб взаємодії груп.

Меланхолік (греч. melas (melanos) - чорні, chole -жовч) - один із чотирьох типів темпераменту; людина, чия поведінка характеризується низьким рівнем психічної активності, сповільненістю реакцій на діючі стимули, стриманістю моторики й мови, швидкою стомлюваністю.

Мислення - психологічний процес пізнання, пов'язаний з відкриттям суб'єктивно нового знання, з вирішенням завдань, із творчим перетворенням дійсності.

Мова - система використовуваних людиною звукових сигналів, письмових знаків і символів для подання, переробки, зберігання й передачі інформації.

Мотив (франц. motif - привід до дії) - внутрішня стійка психологічна причина поведінки або вчинку людини.

Мотивація - спонукання, що викликають активність організму й визначають її спрямованість.

Мрії - плани людини на майбутнє, представлені в її уяві й реалізуючі найбільш важливі для неї потреби й інтереси.

Навичка – сформована, автоматично здійснювана дія, що не вимагає свідомого контролю й спеціальних вольових зусиль для його виконання.

Намір - свідоме бажання, готовність що-небудь зробити.

Наполегливість - вольова якість, спрямована на те, щоб неухильно, всупереч труднощам і перешкодам, домагатися здійснення мети.

Настрій - емоційний стан людини, пов'язаний зі слабко вираженими позитивними або негативними емоціями й існуючий протягом тривалого часу.

Негативізм (лат. negatio - заперечення) - демонстративна протидія людини іншим людям, неприйняття ним розумних порад з боку інших людей.

Нейротизм - властивість людини, що характеризується її підвищеною збудливістю, імпульсивністю й тривожністю.

Нервова система (греч. neuron - нерв й systema - ціле, складене із частин) - сукупність нервових утворень у тварин і людини, за допомогою яких здійснюється сприйняття діючих на організм подразників, обробка виникаючих при цьому імпульсів порушення, формування відповідних реакцій.

Норми групові (соціальні) (лат. norma - керівний початок, точне приписання, зразок) - прийняті в даному суспільстві або групі правила поведінки, що регулюють взаємини людей.

Нонконформізм (лат. non - не, немає й conformis - подібний, схожий) – прагнення будь-що-будь суперечити думці більшості й поводитись протилежним чином, не рахуючись ні із чим (синонім поняття "негативізм").

Обдарованість - наявність у людини задатків до розвитку здатностей.

Об'єкт дослідження - той об'єкт, на якому проводиться наукове дослідження (наприклад, людина або група людей).

Онтогенез (грець. genesis - народження, походження) - процес індивідуального розвитку організму або особистості.

Оперативна пам'ять - форма пам'яті, розрахована на збереження інформації протягом певного часу, необхідного для виконання деякої дії або

операції.

Опитування - метод психологічного вивчення, у процесі застосування якого випробуванним задаються питання й на основі відповідей на них судять про особистісні особливості цих людей.

Оптимізація управлінської діяльності - це процес виявлення й установлення відповідності даної діяльності принципам оптимальності, які виражають вимоги об'єктивних законів управління; вона покликана забезпечити найкраще виконання керівником управлінських функцій.

Організаторська діяльність - практична діяльність по створенню зв'язків, взаємодії між суб'єктами діяльності, а також керування її процесом.

Особистість - поняття, що позначає сукупність стійких психологічних якостей людини, що становлять її індивідуальність.

Пам'ять - процеси запам'ятовування, збереження, відтворення й переробки людиною різноманітної інформації.

Пам'ять генетична - пам'ять, обумовлена генотипом, передана з покоління в покоління (тобто спадкоємна).

Память довгострокова - пам'ять, розрахована на тривале зберігання й багаторазове відтворення інформації за умови її збереження.

Пам'ять короткочасна - пам'ять, розрахована на зберігання інформації протягом невеликого проміжку часу, від декількох десятків секунд, доти поки втримується в ній інформація не буде використана або переведена в довгострокову пам'ять.

Пам'ять оперативна - (див. оперативна пам'ять).

Паніка (греч. *panikon* - беззвітний жах) - масове явище психіки, що характеризується виникненням одночасно в багатьох людей, що перебувають у контактах один з одним, почуття страху, занепокоєння, а також безладних, хаотичних рухів і непродуманих дій.

Переживання - відчуття, супроводжуване емоціями.

Переконаність - упевненість людини у своїй правоті, підтверджувана відповідними аргументами й фактами.

Персоналізація (лат. *persona* - особистість) - процес перетворення людини в особистість, надидбання їм індивідуальності.

Плюралізм (лат. *pluralis* - множинність) - прояв у діяльності й спілкуванні широкого спектра думок, орієнтації, багатоваріантності оцінок, висловлюваних індивідами щодо значимих для них ситуацій.

Потреба — стан потреби організму, індивіда, особистості в чомусь, необхідному для їхнього нормального існування.

Почуття - вища, культурно обумовлена, емоція людини, пов'язана з деяким соціальним об'єктом.

Прагнення - бажання й готовність діяти певним чином.

Пристрасть - сильновирожена захопленість людини ким-небудь або чим-небудь, що супроводжується глибокими емоційними переживаннями, пов'язаними з відповідним об'єктом.

Психіка (грець. psychikos – щиросердечний) – загальне поняття, що позначає сукупність всіх психічних явищ, досліджуваних у психології.

Психічні процеси - процеси, що відбуваються в голові людини й відображаються в динамічно мінливих психічних явищах: відчуттях, сприйнятті, уяві, пам'яті, мисленні, мові й ін.

Психодіагностика (грець. psyche - душу й diagnostikos - здатний розпізнавати) - галузь психологічної науки, що розробляє методи виявлення й виміри індивідуально-психологічних особливостей особистості.

Психологія (грець. psyche - душу й logos - вчення, наука) - наука про закономірності розвитку й функціонування психіки як особливої форми життєдіяльності.

Психологія управління - галузь психології, що вивчає психологічні закономірності управлінської діяльності.

Реакція (лат. re - проти, actio - дія) - відповідь організму на зміну в зовнішнім або внутрішнім середовищі.

Релаксація (лат. relaxatio - зменшення напруги, ослаблення) - стан спокою, розслабленості, що виникає в суб'єкта внаслідок зняття напруги, після сильних переживань або фізичних зусиль.

Референтна група (лат. referens - що повідомляє) – група людей, у чомусь привабливих для індивіда, чиї цінності, судження, норми й правила поведінки він безумовно розділяє й приймає для себе.

Рефлекс (лат. reflexus - відбиття) - опосередкована нервовою системою закономірна відповідна реакція організму на подразник.

Рефлекс безумовний - (див. безумовний рефлекс).

Рефлекс умовний - надбута реакція організму на певний подразник, що виник у результаті сполучення впливу цього подразника з позитивним підкріпленням з боку актуальної потреби.

Рефлексія (лат. reflexio – поворот назад) - здатність свідомості людини зосередитися на самому собі.

Реципієнт (лат. recipientis - що одержує) - суб'єкт, що сприймає адресоване йому повідомлення.

Ригідність (лат. rigidus - твердий, твердий) - загальмованість мислення, що проявляється в труднощі відмови людини від один раз ухваленого рішення, способу мислення й дій.

Риса особистості - стійка властивість особистості, що визначає

характерну для неї поведінку й мислення.

Рішучість - здатність людини самостійно приймати відповідальні рішення й неухильно реалізовувати їх у діяльності.

Розуміння – здатність осягти зміст і значення чого-небудь і досягнутий завдяки цьому результат.

Роль (франц. *role*) - соціальна функція особистості; поняття, що позначає поведінку людини в певній життєвій ситуації, що відповідає займаному їм положенню (наприклад, роль керівника, підлеглого, батька, матері й т.п.).

Самоактуалізація (лат. *actualis* - дійсний) - прагнення людини до можливо більш повного виявлення й розвитку своїх особистісних можливостей.

Самовизначення особистості - самостійний вибір людиною свого життєвого шляху, цілей, цінностей, моральних норм, майбутньої професії й умов життя.

Самовладання - здатність людини зберігати внутрішній спокій, діяти розумно й виважено в складних життєвих ситуаціях.

Самооцінка - оцінка людиною власних можливостей, якостей, достоїнств і недоліків, місця серед інших людей.

Саморегуляція (лат. *regulare* - упорядковувати, налагоджувати) - процес керування людиною власними психологічними й фізіологічними станами, а також учинками.

Сангвінік (лат. *sanquis* - кров) - тип темпераменту, що характеризується високою психічною активністю, енергійністю, працездатністю, швидкістю реакцій, розмаїтістю й багатством міміки, швидкою темпом мови.

Свідомість - вищий рівень психічного відбиття людиною дійсності, її представленість у вигляді узагальнених образів і понять.

Сенсорний - пов'язаний з роботою органів почуттів.

Символ (грець. *symbolon* - умовний знак) - образ чого-небудь, що має певну подібність із позначуваним об'єктом.

Симпатія (грець. *sympatheia* - потяг, внутрішнє розташування) - почуття емоційної схильності до людини, підвищена інтерес і потяг до нього.

Синтез (грець. *synthesis* - з'єднання, сполучення, складання) - включений в акти взаємодії організму із середовищем процес практичного або уявного возз'єднання цілого із частин або з'єднання різних елементів, сторін об'єкта в єдине ціле, необхідний етап познання.

Ситуація (франц. *situation* - положення, обстановка) - система зовнішніх стосовно суб'єкта умов, що спонукують й опосередковують його

активність.

Совість - здатність особистості здійснювати моральний самоконтроль; характеризує особистість, що досягла високого рівня психологічного розвитку.

Соціальна психологія - галузь психологічної науки, що вивчає закономірності поведінки й діяльності людей, обумовлені фактом їхнього включення в соціальні групи, а також психологічні характеристики самих цих груп.

Соціальна роль – сукупність норм, правил і форм поведінки, що характеризують типові дії людини, що займає певне положення в суспільстві.

Соціальна установка - стійке внутрішнє відношення людини до когось, чого-небудь або чому-небудь, що включає думки, емоції й дії, що вживають їм відносно даного об'єкта.

Співробітництво - прагнення людини до погодженої, злагодженої роботи з людьми. Готовність підтримати й надати їм допомогу.

Спілкування - складний, багатоплановий процес установалення й розвитку контактів між людьми, взаємодія суб'єктів.

Спостереження - метод психологічного дослідження, розрахований на безпосереднє одержання потрібної інформації через органи відчуття.

Спрямованість особистості - поняття, що позначає сукупність потреб і мотивів особистості, що визначають головний напрямок її поведінки.

Статус (лат. status - положення, стан) - положення суб'єкта в системі міжособистісних відносин, що визначає його права, обов'язки, ступінь авторитету в очах інших учасників групи.

Стиль лідерства (стиль керівництва) (грець. stylos - букв. стрижень для листа й англ. leader - ведучий, керівник) – типова для лідера (керівника) система прийомів впливу на підлеглих.

Стимул (лат. stimulus - гострий ціпок, який поганяли тварин, стрекало) - вплив, що обумовлює динаміку психічних станів індивіда (позначувану як реакція) і стосовне до неї як причина до сліdstва.

Суб'єкт (лат. subjectum - підмет) - індивід або група як джерело пізнання й перетворення дійсності; носій активності.

Сублімація (лат. sublimare - підносити) - у психоаналізі один з механізмів психологічного захисту (див. заміщення).

Суперництво - прагнення людини до змагання (конкуренції) з іншими людьми, бажання узяти гору над ними, перемогти, перевершити.

Суспільна думка - сукупне оцінне судження, що виражає відношення колективу, соціальної спільноти (або їхньої значної частини), до різних подій й явищ навколишньої дійсності.

Творче мислення - вид мислення, пов'язаний зі створенням або відкриттям чого-небудь нового.

Темперамент (лат. *temperamentum* - належне співвідношення частин, домірність) - динамічна характеристика психічних процесів і поведінки людини, що проявляється в їхній швидкості, мінливості, інтенсивності й ін.

Тест (англ. *test* - перевірка, досвід, проба) - система завдань, що дозволяють виміряти рівень розвитку певної психологічної якості (властивості) особистості.

Тестування - метод психодіагностики, що використовує стандартизовані питання й завдання (тести), що мають певну шкалу значень.

Увага - стан психологічної концентрації, зосередженості на якому-небудь об'єкті.

Узагальнення - виділення загального з безлічі окремих явищ. Перенесення один раз сформованих знань, умінь і навичок на нові завдання й ситуації (див. абстракція).

Уміння - здатність виконувати певні дії з гарною якістю й успішно справлятися з діяльністю, що включає ці дії.

Умовивід - процес логічного висновку певного положення з деяких достовірних затверджень - посилок.

Управління - процес впливу суб'єкта на ту або іншу систему, що забезпечує її цілеспрямований розвиток, збереження або видозміну структури, підтримка або зміна режиму діяльності, реалізацію програм і цілей.

Управлінська функція - роль, що виконує керівник на певному етапі керування відповідно до проміжного завдання.

Установка - готовність, схильність до певних дій або реакцій на конкретні стимули.

Ухвалення рішення - акт вольової дії й одночасно етап управлінського циклу, коли особистість на основі переробленої інформації, як правило, у результаті боротьби мотивів приходить до необхідності збереження одного з них як провідного, головного, якому вона підкоряє свою конкретну діяльність.

Учинок - свідомо здійснена людиною й керована волею дія, що виходить із певних переконань.

Уява - здатність представляти відсутній або реально не існуючий об'єкт, утримувати його у свідомості й подумки маніпулювати ним.

Фанатизм (лат. *fanum* - жертovníк) - надмірна захопленість людини чим-небудь, супроводжувана зниженням контролю за своїм поведінням, некритичністю в судженнях про об'єкт своєї захопленості.

Флегматик (грець. phlegma - слиз) - тип темпераменту людини, що характеризується низьким рівнем психічної активності, повільністю, невиразністю міміки; важко перемикається з одного виду діяльності на інший і пристосовується до нової обстановки.

Формування - процес цілеспрямованого й організованого оволодіння соціальними суб'єктами цілісними, стійкими рисами і якостями, необхідними їм для успішної життєдіяльності.

Фрустрація (лат. frustratio - обман, розлад, руйнування планів) - емоційно-важке переживання людиною своєї невдачі, що супроводжується почуттям безвихідності, катастрофи надій у досягненні певної бажаної мети.

Характер (грець. charakter - печатка, карбування) - сукупність стійких індивідуальних особливостей особистості, що складається й проявляється в діяльності й спілкуванні, визначаючи типові для неї способи поведінки й реагування на життєві обставини.

Холерик (грець. chole - жовч) - тип темпераменту людини, що характеризується високим рівнем психічної активності, енергійністю дій, різкістю, стрімкістю, чинністю рухів, їхнім швидким темпом, поривчастістю.

Цінності - те, що людина особливо цінує в житті, чому вона надає особливий, позитивний життєвий зміст.

Центральна нервова система - частина нервової системи, що включає головний, проміжний і спинний мозок.

Цілісність сприйняття - сенсорне, уявне добудування сукупності деяких сприйманих елементів об'єкта до його цілісного образу.

Ціль - усвідомлений образ результату, що передбачає, на досягнення якого спрямована дія людини.

Список літератури

1. Андріяш В.І. Практикум по здійсненню соціологічних досліджень / В.І. Андріяш, О. Н. Євтушенко, В.М. Ємельянов. – Миколаїв, 2021. – 26 с.
2. Антонова О.Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів: Монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2007. – 472 с.
3. Антонова О.В., Дрешпак В.М. Інформаційно-аналітична сфера державно-управлінської діяльності на місцевому рівні: структура та функції. <http://www.academy.gov.ua/ej/ej5/txts/07aovrsf..htm>
4. Апостолова Г.В. Робота з обдарованими дітьми / Г.В. Апостолова // Обдарована дитина. – 2006. – № 1. – 240 с.
5. Ахундова А. Проблеми політичного лідерства / А. Ахундова // Гілея: науковий вісник. – 2012. – Вип. 58. – URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2012_58/Gileya58/P8_doc.pdf
6. Бебик В.М. Політичний маркетинг і менеджмент /В. М. Бебик. – К.: МАУП, 1996. –144 с.
7. Варій М. Й. Психологія: Навчальний посібник. - «Центр учбової літератури». – 2007. – 288с.
8. Васильченко Л.В. Управлінська культура і компетентність керівника – Х.: Вид. група «Основа», 2007. – 176 с.
9. Вікова психологія / за ред. Г.С.Костюка. – К.: Радянська школа, 1976. – 268 с.
10. Віноградська О.М., Віноградська Н.С., Шевченко В.С. Менеджмент: Навчальний посібник для студентів усіх форм навчання спеціальності 0501 – «Економіка і підприємництво» – Харків: ХНАМГ, 2008. – 160 с.
11. Видрін Д. Політика: історія, технологія, екзистенція [Текст] / Д. І. Видрін. - К.: Либідь, 2001. – 432 с.
12. Данилов В. Особливості формування політичного іміджу держави. //Політичний менеджмент. №2. – 2009. – С.67-72.
13. Дармограй О.О. Делегування повноважень – важлива складова розвитку стилю державно-управлінської діяльності. / О. О. Дармограй // Державне управління: теорія та практика. – 2012. – № 2. – URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Dutp_2012_2_13.pdf.
14. Денисюк С.Г. Імідж політичного лідера в контексті розвитку української політичної культури: особливості формування та механізми

реалізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.03 «Політична культура та ідеологія» / С.Г.Денисюк. – К., 2007. – 18 с.

15. Довгань Н. П. Конфлікти в державному управлінні та шляхи їх вирішення: Автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Н.П. Довгань; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К., 2006. – 20 с.

16. Довідник типових професійно-кваліфікаційних характеристик посад державних службовців. http://nads.gov.ua/control/publish/article?art_id=501533

17. Дробноход М. Проблеми формування управлінської еліти в Україні / М. Дробноход, В. Левицький // Освіта і управління. – 1997. – Т.1. – № 4. – С. 29 – 36.

18. Дрозденко К.С. Загальна психологія в таблицях і схемах: Навч. посібник. – К.: «Професіонал», 2004. – 304 с.

19. Дуднєва Ю.Е., Кір'ян О.І. Імідж керівника як управлінська та соціально-психологічна категорія. / Ю. Е. Дуднєва, О. І. Кір'ян // Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ» : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2012. – № 15. – С. 83-89. URL:

[https://www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/vestnik/Технічний прогрес та ефективність виробництва/2012/15/14Dudnev.pdf](https://www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/vestnik/Технічний_прогрес_та_ефективність_виробництва/2012/15/14Dudnev.pdf)

20. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні; редкол. О.С.Мельничук (гол. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1982. – Т.1: А–Г / укл.: Р.В.Болдирєв та ін. – К.: Наукова думка, 1982. – 632с.

21. Євтушенко О.Н. Емоційна складова менеджменту в організації як засіб запобігання конфліктів // «Ольвійський форум - 2017: Стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі»: тези. – Том 4. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2017. – С.4-6.

22. Євтушенко О.Н. Лідерство та керівництво (Інтерактивний семінар). //Громадянські компетентності у професійній освіті державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: Збірник методичних матеріалів для системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування / за аг.ред. Н.Г. Протасової, Ю.О. Молчанової. – К.: НАДУ, 2016. – С 187-193.

23. Євтушенко О.Н. Лідерство і керівництво: сутність понять, їх місце й роль в системі публічного управління України./ О.Н. Євтушенко // Наукові праці : наук. журн. / Чорном. нац. ун-т ім. Петра Могили ; ред. кол. : Ємельянов В. М. (голова) [та ін.]. – Миколаїв, 2017. – Т. 305. – Вип. 293. – С.96-102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdu_2017_305_293_20

24. Євтушенко О. Н., Лушагіна Т. В. Соціальний капітал як фактор підвищення спроможності територіальних громад в ході реформи децентралізації. / Публічне управління та регіональний розвиток. – № 15. – 2022. – С. 104-123.

25. Євтушенко О. Н. Малікіна О.А. Психологія управління: [методичні рекомендації до семінарських занять] / О. Н. Євтушенко. - Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. – 91 с.

26. Євтушенко О.Н. Психологічна компетентність керівника органу державної влади / О. Н. Євтушенко // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 11. – С. 94-97.

27. Євтушенко О.Н. Психологія управління: навчальний підручник / О.Н. Євтушенко, В.М. Ємельянов, В.І. Андріяш, Т.В. Лушагіна. – Миколаїв: Ємельянова Т.В., 2019. – 292с.

28. Євтушенко О.Н. Психологія управління: Науково-методичні рекомендації до семінарських занять з курсу “Психологія управління”. – Миколаїв: Вид-во ПП Шамрай, 2007. – 64 с.

29. Євтушенко О.Н. Психологія управління: Науково–практичні рекомендації по проведенню психологічного практикуму з курсу “Психологія управління”. – Миколаїв: Вид-во ПП Шамрай, 2007. – 60 с.

30. Євтушенко О.М. Евріка: збірка евристичних завдань. - Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – 84 с.

31. Євтушенко О. Н. Управлінські рішення. // Наукові праці : Науково-методичний журнал. – Вип. – 237. – Т. 249. Державне управління. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. – С.47-51.

32. Євтушенко О.Н. Основи формування особистості керівника-лідера в органах державної влади та місцевого самоврядування / Євтушенко О.Н., Бояревич М.Л. // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Т.130. – Вип. 117. Державне управління. Політологія. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2010. – С. 57-60.

33. Жеребкін В. Є. Логіка. / В. Є. Жеребкін ; ред. А. Х. Балабуха. – Харків : Основа, 1995. – 256 с.

34. Завадський Й. С. Менеджмент: Management. / Й. С. Завадський. – Т. 1. – К. : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 543 с.

35. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – 320 с.

36. Кайдалова Л. Г., Пляка Л. В. Психологія спілкування : навчальний посібник. – Х. : НФаУ, 2011. – 132 с.

37. Карабанов Б. Формування команди. Alls.In.Ua. URL: <http://alls.in.ua/41105-formuvannya-komandi.html>
38. Касьяненко М.М., Гринюк М.В., Цимбал Л.В. Організація роботи та управління органами ДПС України : навч. посіб. – Ірпінь : Академія ДПС України, 2001. – 229 с.
39. Кисіль Л.Є. Керівник підприємства: компетенція та адміністративна відповідальність. – К.: «Наукова думка», 1998. – 82 с.
40. Коломінський Н. Л. Психологія педагогічного менеджменту. – Київ: МАУП, 1996. – 176 с.
41. Кононов І. Ф. Етнос. Цінності. Комунікація (Донбас в етнокультурних координатах України). – Луганськ: Альма-матер, 2000. – 494 с.
42. Королько В. Г. Паблік рілейшнз. Наукові основи, методика, практика: Підручник. - 2-е вид., доп. – К.: Видавничий дім "Скарби", 2001. – 528 с.
43. Лікарчук Н.В. Формування іміджу політичного лідера в процесі виборчої кампанії: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00. 02 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2003. – 21 с.
44. Ліпенцев А. В. Корпоративна політика та лідерство [Текст]: електрон. навч.метод. посіб./А. В. Ліпенцев. – К.: Центр дистанційного навчання НАДУ, 2005. – 60 с.
45. Логунова М.М. Соціально-психологічні аспекти управлінської діяльності / Логунова М.М. – К.: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2006. – 196 с.
46. Ложкін Г. В., Повякель Н. І. Практична психологія конфлікту – 2-ге видання, стереотипне. - МАУП: Київ 2002. - 196 с.
47. Лозниця, В. С. Психологія менеджменту [Текст] : навч. посібник / В. С. Лозниця. – К.: КНЕУ, 1997. –248 с.
48. Мельник Л. П. Психологія управління: Курс лекцій. - 2-ге вид., стереотип. - К.: МАУП, 2002. – 176 с.
49. Мескон М. Основи менеджменту / Мескон М., Альберт М., Хедоурі Ф. – Київ: Ранок, 2009. – 672 с.
50. Мойсеев В. А. Паблік рилейшнз – средство социальной коммуникации: Теория и практика / В. А. Мойсеев. – К.: Дакор, 2002. – 501 с.
51. Мойсеев В.А. Паблік рилейшнз – средство социальной коммуникации (теория и практика). – К.: Дакор, 2002. – 506с
52. Мороз Л.А., Чухрай Н.І. Маркетинг: Підручник / За ред. Л.А. Мороз. – 3-тє вид., без змін. – Львів: Національний університет «Львівська політехніка», «Інтелект-Захід-2005». – 244 с.

53. Новіков Б. В. Лідерство, стилі керівництва /Новіков Б. В. та ін. – К., 2004. – С. 308–356.
54. Обозов Н.М. Психологія міжособистісних відносин [текст]: / Н. Н. Обозов. - К.: Либідь, 1990. - 192с.
55. Ольшанский Д. Политический PR. – СПб.: Питер, 2003. – 544 с.
56. Орбан – Лембрик Л.Е. Психологія управління: Посібник.-К.: Академвидав, 2003. – 568с.
57. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління : навч. посібник. – Івано-Франківськ : Плай, 2001. – 400 с.
58. Осовська Г.В. Основи менеджменту : курс лекцій : навч. посіб. – Житомир : ЖІТІ, 1998. – 600 с.
59. Пашко Л. Удосконалення системи управління людськими ресурсами у сфері державного управління як основа їх ефективного оцінювання / Л.А. Пашко // Вісн. Наду. – 2005. – № 4. – С. 134–138
60. Пірен М. І. Конфліктологія: Підруч. – К.: МАУП, 2003. – 360 с.
61. Почепцов Г. Г. Паблик рілейшнз: Навч. посіб. – К. : Т-во "Знання", 2000. – 280 с.
62. Савельєва В. С. Психологія управління: Навчальний посібник. – К.: ВД «Професіонал», 2005. – 320 с.
63. Скібіцька Л. І. Лідерство та стиль роботи менеджера: Текст лекцій/ Л. І. Скібіцька. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 192 с.
64. Туриніна О. Л. Психологія творчості : Навч. посіб. – К. : МАУП, 2007. – 160 с.
65. Черепанова Т.В. Соціокультурні чинники харизматичного процесу: Автореф. дис... канд. соціол. наук: 22.00.04 / Т.В. Черепанова ; Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х., 2006. – 21 с.
66. Viktoriia Andriiash, Nadiia Torkhova, Alexander Yevtushenko, Oksana Malikina. Organizational forms of public relations and media management in the justice system of Ukrainian. Mykolas Romeris University. Public Policy and Administration. – Vol 19. – No 4 (2020) – P. 169-182. URL: <https://www3.mruni.eu/ojs/public-policy-and-administration/article/view/5189> (Scopus)